

12. ОСНОВИ СПОЖИВЧИХ ЗНАТЬ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ 12 КЛАСУ

12.1. Програма та календарно-тематичне планування 35 год (1 год на тиждень), резерв — 2 год

12.1.1. Програма

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
11	<p>Тема 11. Споживач на ринку освітніх послуг</p> <p>Типи навчальних закладів. Проблема вибору навчального закладу. Додержання навчальним закладом ліцензійних умов надання освітніх послуг. Особливості бюджетного та контрактного навчання.</p> <p>Вступ до вищих навчальних закладів.</p> <p>Права й обов'язки абітурієнтів і студентів.</p> <p>День відкритих дверей. Пільгові категорії абітурієнтів і студентів. Форми навчання студентів.</p> <p>Світ професій. Працевлаштування. Ринок праці. Влаштування на роботу. Складання резюме та супроводжувальної записки. Підготовка до співбесіди під час влаштування на роботу.</p> <p>Складання трудового договору. Робота Центрів зайнятості. Проблема безробіття. Соціальний захист безробітних.</p> <p>Практикум:</p> <ul style="list-style-type: none">– ознайомлення з умовами та завданнями перевірки додержання навчальним закладом Ліцензійних умов надання освітніх послуг;– ознайомлення з договором про контрактне навчання;– планування навчальної діяльності в період підготовки до зовнішнього тестування;– складання резюме та супроводжувальної записки;– складання автобіографії;– складання трудового контракту;– складання трудової угоди;– екскурсії: До вищого навчального закладу, ознайомлення з формами навчання у ВНЗ. До центру зайнятості	<p>Учень:</p> <p><i>розрізняє</i> сучасні типи навчальних закладів і форми навчання у них; <i>уміє</i> заповнювати бланк трудового контракту; складати резюме, автобіографію; укладати трудовий договір; <i>аналізує</i> причини диференціації трудових доходів представників різних професій; статистичні дані; умови праці в доступних для учнів професіях за певними параметрами; права та обов'язки студентів і абітурієнтів; <i>орієнтується</i> в кон'юнктурі ринку праці; <i>знає</i> права й обов'язки безробітного</p>

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
8	<p>Тема 12. Інтелектуальна власність</p> <p>Інтелектуальна власність. Промислова власність. Наукова та дослідницька діяльність. Раціоналізаторство та винахідництво. Культурне надбання суспільства. Авторське право і суміжні права. Права й обов'язки власників охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності. Комерційна реалізація інтелектуальної власності. Ліцензія як правова форма реалізації виключного права на об'єкт інтелектуальної власності. Система захисту прав інтелектуальної власності та її призначення. Закон України «Про інтелектуальну власність».</p> <p><i>Практикум:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – практична робота «Заповнення листа на право використання інтелектуальної власності»; – практична робота «Підбір прикладів, які б вказували на порушення прав інтелектуальної власності. Надання цим фактам правової оцінки» 	<p>Учень:</p> <p><i>визначає</i> поняття «інтелектуальна власність», «промислова власність», «авторське право»;</p> <p><i>наводить</i> приклади з власного досвіду чи з досвіду знайомих щодо захисту інтелектуальної власності;</p> <p><i>аналізує</i> Закон України «Про інтелектуальну власність»;</p> <p><i>усвідомлює</i> важливість авторського права на інтелектуальну власність;</p> <p><i>оцінює</i> характер порушення прав інтелектуальної власності</p>
5	<p>Тема 13. Органи захисту прав споживачів, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики</p> <p>Держсанепідемслужба, Державний комітет зі стандартизації, метрології і сертифікації України. Органи захисту прав споживачів при органах місцевого самоврядування. Громадські організації споживачів, їхні функції і повноваження.</p> <p>Звернення громадян до органів захисту прав споживачів. Контроль за діяльністю суб'єктів господарської діяльності. Закони України «Про об'єднання громадян», «Про звернення громадян».</p> <p><i>Практикум:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – екскурсія до територіальних управлінь, держсанепідемслужб, державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України, державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики, органів захисту прав споживачів (за вибором) 	<p>Учень:</p> <p><i>знає</i> органи захисту прав споживачів та їхні функції;</p> <p><i>орієнтується</i> в змісті законів України «Про об'єднання громадян», «Про звернення громадян»;</p> <p><i>уміє</i> оформляти позовну заяву, скаргу, заяву-претензію, клопотання, акт-претензію, претензію;</p> <p><i>оцінює</i> діяльність територіальних управлінь держсанепідемслужб, державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України, державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, органів захисту прав споживачів</p>
3	<p>Тема 14. Юридична допомога</p> <p>Види юридичної допомоги. Юридична консультація та процедура звернення. Укладення договору. Якість юридичної допомоги та її оплата.</p> <p><i>Практикум:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – екскурсія до юридичної консультації; зустріч з юристами; – практична робота «Як правильно обрати юридичну консультацію для отримання юридичної послуги» 	<p>Учень:</p> <p><i>знає</i> види юридичної допомоги;</p> <p><i>аналізує</i> якість роботи юридичних фірм;</p> <p><i>уміє</i> укласти договір на надання юридичної допомоги</p>

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
6	<p>Тема 15. Досудовий і судовий захист прав споживачів</p> <p>Досудовий захист споживачів. Суд. Адвокат. Арбітражний суд. Правила звернення до суду. Оскарження рішення суду. Касаційна скарга. Позовна заява. Встановлення розміру і відшкодування моральної шкоди.</p> <p><i>Практикум:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – практична робота «Оформлення зразків позовних заяв, скарг, заяв-претензій тощо»; – практична робота «Складання процесуальних документів»; – практична робота «Порівняльний аналіз судового і позасудового захисту прав споживачів»; – екскурсія до господарського суду, адвокатури або зустріч із працівниками суду 	<p>Учень:</p> <p><i>знає</i> функції арбітражного суду, правила звернення до нього;</p> <p><i>уміє</i> цивілізовано вирішувати конфліктні ситуації;</p> <p><i>складає</i> процесуальні документи;</p> <p><i>відстоює</i> власні права споживачів</p>
2	Резерв	

12.1.2. Календарно-тематичне планування

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 11. Вступ		11
1–2	Типи навчальних закладів. Проблема вибору навчального закладу. Додержання навчальним закладом Ліцензійних умов надання освітніх послуг. Особливості бюджетного та контрактного навчання. Ознайомлення з договором про контрактне навчання. <i>Практична робота «Ознайомлення з договором про контрактне навчання».</i>	2
3–4	Вступ до вищих навчальних закладів. <i>Практична робота «Планування навчальної діяльності в період підготовки до вступних іспитів»</i>	2
5–6	Права й обов'язки абітурієнтів і студентів. День відкритих дверей. Екскурсія до вищого навчального закладу. Ознайомлення з формами навчання. <i>Практична робота «Екскурсія до вищого навчального закладу. Ознайомлення з формами навчання»</i>	2
7–8	Світ професій. Працевлаштування. Складання резюме та супроводжувальної записки. Підготовка до співбесіди під час влаштування на роботу. <i>Практична робота «Складання резюме, супроводжувальної записки, автобіографії»</i>	2
9–10	Робота Центрів зайнятості. Екскурсія до місцевого центру зайнятості. Ознайомлення з ринком праці (на прикладі вашого міста, району). Складання трудового контракту. Складання трудової угоди. <i>Практична робота «Екскурсія до центру зайнятості»</i>	2
11	Проблема безробіття. Соціальний захист безробітних	1
Тема 12. Інтелектуальна власність		8
12–13	Промислова власність. Наукова та дослідницька діяльність. Раціоналізаторство та винахідництво	2
14–15	Авторське право і суміжні права. Права й обов'язки власників охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності. <i>Практична робота «Складання списку посилань на використані ресурси Інтернету»</i>	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
16–17	Система захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті. <i>Практична робота</i> «Заповнення листа на право використання інтелектуальної власності»	2
18–19	Реєстрація авторського права. Ліцензія як правова форма реалізації виключного права на об'єкт інтелектуальної власності. <i>Практична робота</i> «Підбір прикладів, які б указували на порушення прав інтелектуальної власності. Надання цим фактам правової оцінки»	2
Тема 13. Органи захисту прав споживачів		5
20	Державні органи із захисту прав споживачів. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики	1
21–22	Держсанепідемслужба, Державний комітет зі стандартизації, метрології і сертифікації України	2
23	Органи захисту прав споживачів при органах місцевого самоврядування. Громадські організації споживачів, їхні функції і повноваження	1
24	Звернення громадян до органів захисту прав споживачів. Контроль за діяльністю суб'єктів господарської діяльності	1
Тема 14. Юридична допомога		3
25	Види юридичної допомоги. Юридична консультація та процедура звернення	1
26	Укладення договору. Якість юридичної допомоги та її оплата. <i>Практична робота</i> «Експерсія до юридичної консультації»	1
27	<i>Практична робота</i> «Як правильно обрати юридичну консультацію для отримання юридичної послуги»	1
Тема 15. Досудовий і судовий захист прав споживачів		6
28	Досудовий захист споживачів. <i>Практична робота</i> «Оформлення зразків заяв, скарг, заяв-претензій тощо»	1
29	Суд. Адвокат. Господарський суд. Правила звернення до суду. <i>Практична робота</i> «Складання процесуальних документів»	1
30	Встановлення розміру і відшкодування моральної шкоди	1
31–32	Оскарження рішення суду. Касаційна скарга. <i>Практична робота</i> «Порівняльний аналіз досудового і судового захисту прав споживача»	2
33	<i>Практична робота</i> «Експерсія до господарського суду, адвокатури або зустріч із працівниками суду»	1
34–35	Резерв	2

ТЕМА 11. СПОЖИВАЧ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

УРОКИ 1–2. Типи навчальних закладів. Проблема вибору навчального закладу. Додержання навчальним закладом Ліцензійних умов надання освітніх послуг. Особливості бюджетного та контрактного навчання. Ознайомлення з договором про контрактне навчання

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- розрізняти сучасні типи навчальних закладів;
- знати, у чому полягають особливості бюджетного та контрактного навчання студентів;
- виділяти критерії вибору навчального закладу;
- складати документи для вступу у вищий навчальний заклад;
- уміти складати договір про контрактну форму навчання.

Основні поняття:

Освіта — цілеспрямований процес навчання й виховання на користь особи, суспільства, держави, що супроводжується отриманням громадянином визначених державою освітніх рівнів.

Вища освіта — рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Вищий навчальний заклад — освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми й освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання і професійну підготовку осіб відповідно до їхнього покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Вищий навчальний заклад державної форми власності — вищий навчальний заклад, заснований державою, що фінансується з державного бюджету й підпорядковується відповідному центральному органу виконавчої влади.

Вищий навчальний заклад комунальної форми власності — вищий навчальний заклад, заснований місцевими органами влади, що фінансується з місцевого бюджету й підпорядкований місцевим органам влади.

Вищий навчальний заклад приватної форми власності — вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності й підпорядкований власнику (власникам).

Рівень акредитації — рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Акредитований вищий навчальний заклад — вищий навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, за напрямками і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин з яких є акредитованими.

Рейтинг вузу — це результат комплексної оцінки всієї його діяльності, коли незалежно оцінюються два сумарних показники: потенціал вузу й ефективність його використання.

Обладнання: Нормативні акти Міністерства освіти і науки України, прийняті відповідно з положеннями, схваленими педагогічною громадськістю, та затвердженою Урядом України програмою «Освіта. Україна XXI століття»; Закони України: «Про освіту» (від 23. 05. 1991 р.), «Про загальну середню освіту» (від 13. 05. 1999 р.), «Про професійно-технічну освіту» (від 10. 02. 1998 р.).

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Після закінчення школи перед нами часто постає проблема подальшого вибору. Як правильно вибрати навчальний заклад? На що при цьому слід звертати особливу увагу? Право на отримання освіти є одним з основних невід’ємних конституційних прав громадян України. Під освітою в Законі України «Про освіту» розуміється цілеспрямований процес навчання і виховання на користь особи, суспільства, держави, що супроводжується отриманням громадянином визначених державою освітніх рівнів.

Освіта — основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров’я, місця проживання та інших обставин. Це право забезпечується:

- розгалуженою мережею закладів освіти, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти; відкритим характером закладів освіти, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;
- різними формами навчання — очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем.

Держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб, незалежно від форм їх навчання і типів закладів освіти, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах.

Іноземні громадяни й особи без громадянства здобувають освіту в закладах освіти України відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів.

Поряд з бюджетною (безкоштовною) формою навчання існує платна (контрактна) форма навчання. Укладаючи договір про платну освіту, громадянин діє як споживач цих послуг, тому взаємини між студентом і навчальним закладом регулюються Законом України «Про захист прав споживачів».

Перш ніж зупинити свій вибір на якійсь освітній установі, намагайтесь дізнатися максимум інформації про неї, про свою майбутню спеціальність, про те, які шанси знайти роботу за цією спеціальністю після закінчення навчання і, звичайно, співвіднесіть усе це зі своїми можливостями.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» споживачу повинна бути надана інформація про виконавця послуг і про послуги, що надаються.

1. Інформація про освітню установу включає:

- найменування освітньої установи;
- місцезнаходження (юридична адреса) освітньої установи;
- номер ліцензії, термін її дії, орган, що її видав.

2. Інформація про послуги, що надаються, включає відомості про:

- освітні програми;
- основні та додаткові освітні послуги, що надаються;
- форми отримання освіти (очна, заочна, вечірня);
- склад викладацьких кадрів (учені звання, посади, досвід роботи і т. д.);
- терміни навчання;
- ціни послуг, що надаються;
- документи, що видаються після закінчення навчання.

Офіційно визнаються будь-якою установою на території України дипломи державного зразка. Видавати дипломи державного зразка про закінчення освітньої установи мають право освітні установи, що пройшли державну акредитацію.

Таким чином, вибираючи навчальний заклад, пам'ятайте, що будь-яка освітня установа повинна мати ліцензію на право здійснювати даний вид діяльності. Якщо такої ліцензії немає, то такий заклад можуть закрити, й одержаний вами диплом не матиме юридичної сили.

Не забудьте з'ясувати порядок організації навчального процесу: режим роботи, додаткові спеціальності, терміни здачі іспитів, заліків (чи треба платити за перездачу іспитів, у яких випадках відраховують студентів і т. ін.). Чи всім студентам надається гуртожиток? Оплата за навчання проводиться повністю або можна частинами, і в які терміни? Чим більше запитань ви поставите і чим ґрунтовнішими будуть одержані відповіді, тим більше у вас шансів на правильний вибір потрібного навчального закладу.

Будьте особливо уважними під час укладання договору. Спочатку ретельно вивчіть усі його пункти. Якщо якісь умови договору вам незрозумілі, порадьтеся з юристом. Але майте на увазі, що освіта — досить специфічна сфера. Якщо ж у вас є докази порушення договору, ви можете вимагати надати вам послуги, зазначені в договорі, або повернути сплачені за навчання кошти.

Контроль за дотриманням Ліцензійних умов надання освітніх послуг здійснюють Міністерство освіти і науки України, органи управління освітою Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Державна інспекція навчальних закладів у межах своїх повноважень шляхом проведення планових і позапланових перевірок (Наказ Міністерства освіти і науки України за № 847 від 24. 12. 2003).

Організація перевірок

Планові перевірки дотримання суб'єктами господарювання, що отримали ліцензію на надання освітніх послуг, Ліцензійних умов проводяться органами контролю не частіше одного разу на рік згідно з річним планом перевірок, який затверджується наказом органу контролю. Позапланові перевірки здійснюються органами контролю на підставі надходження до них у письмовій формі заяви (повідомлення) про порушення навчальними закладами Ліцензійних умов або з метою перевірки виконання розпоряджень про усунення порушень Ліцензійних умов. Термін проведення перевірки становить не більше трьох робочих днів, у разі необхідності термін перевірки може бути продовжено до 10 календарних днів.

Предмет і порядок перевірки

Під час перевірки навчального закладу комісія перевіряє:

- дотримання Ліцензійних умов надання освітніх послуг;
- дотримання законодавства у сфері освіти;
- відповідність діяльності, яку здійснює навчальний заклад, установчим документам і вимогам чинного законодавства;
- виконання розпоряджень про усунення порушень Ліцензійних умов;
- відповідність відомостей, наведених у ліцензії, відомостям, зазначеним у свідоцтві про державну реєстрацію навчальних закладів та в установчих документах;

- наявність копії ліцензії, що підтверджує право відокремленого структурного підрозділу навчального закладу (філії, представництва тощо) надавати освітні послуги;
- своєчасність переоформлення ліцензій;
- у разі відсутності ліцензії – наявність довідки про прийняття заяви про переоформлення ліцензії на надання освітніх послуг або про прийняття заяви про видачу дублікату ліцензії тощо.

Результатом перевірки може бути прийняте рішення про анулювання ліцензії.

Аналіз рейтингових досліджень ВНЗ України. Система освіти в Україні є однією зі значимих і визнаних освітніх систем у світовому співтоваристві.

З 2000 р. за ініціативою Українського інституту соціальних досліджень запропоновано визначати рейтингові місця згідно з інтегрованим показником, побудованим на результатах двох паралельних опитувань – експертів і молоді.

Масове опитування молоді охоплює респондентів, що за своїми характеристиками становлять визначену цільову групу:

- за віковими параметрами це є респонденти віком 16–25 років;
- усі опитані зорієнтовані щодо системи вищої освіти (мають намір отримати вищу освіту, отримують вищу освіту або вже отримали її);
- опитування здійснюється відповідно до територіально-поселенської вибірки, репрезентативної для зазначеного вікового діапазону.

Експертами зазвичай виступають:

- керівники вищих навчальних закладів України (ректори, проректори, учені секретарі);
- представники міністерств;
- представники управлінь (відділів) освіти (на рівні міст та областей);
- представники управлінь (відділів) праці та зарплати, центрів зайнятості (на рівні міст та областей);
- представники великих підприємств, установ, організацій (керівний склад, начальники відділів кадрів).

Вища освіта України забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями: «Молодший спеціаліст», «Бакалавр», «Спеціаліст, магістр». Вона здобувається у вищих навчальних закладах відповідних рівнів акредитації на основі базової загальної середньої освіти, повної загальної середньої освіти й освітньо-кваліфікаційних рівнів «Молодший спеціаліст» і «Бакалавр», а також «Спеціаліст, магістр» як післядипломна.

Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитися з відривом від виробництва (очна), без відриву (вечірня, заочна, дистанційна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном.

Прийом громадян до вищих навчальних закладів здійснюється на конкурсній основі відповідно до здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел оплати за навчання.

Відповідно до статусу вищих навчальних закладів встановлено чотири рівні акредитації:

- перший рівень – технікум, училище, інші прирівняні до них вищі навчальні заклади;
- другий рівень – коледж, інші прирівняні до нього вищі навчальні заклади;
- третій і четвертий рівні (залежно від наслідків акредитації) – інститут, консерваторія, академія, університет.

Вищі навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- молодший спеціаліст – забезпечують технікуми, училища, інші вищі навчальні заклади першого рівня акредитації;
- бакалавр – забезпечують коледжі, інші вищі навчальні заклади другого рівня акредитації;
- спеціаліст, магістр – забезпечують вищі навчальні заклади третього і четвертого рівнів акредитації.

Ступеневість вищої освіти полягає у здобутті різних освітньо-кваліфікаційних рівнів на відповідних етапах освіти.

Виходячи зі структури вищої освіти, її перший ступінь передбачає здобуття вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст»; другий – «Бакалавр» (базова вища освіта); третій – «Спеціаліст», «Магістр» (повна вища освіта).

Проте ми живемо в час швидкого розвитку технологій, і від уміння оперативно впроваджувати кращі з них в освітній процес, від розроблення перспективних і тривалих технологій формування громадської думки та підтримки сформованого позитивного іміджу ВНЗ залежатиме те, як будуть змінюватися всі можливі майбутні рейтинги.

Хочеться сподіватися, що встановлення кращих серед освітніх закладів України сприятиме стимулюванню розвитку системи вищої освіти в Україні взагалі, а атмосфера неформального змагання поміж вузами слугуватиме покращенню якості освіти та зростанню її престижу в очах молодих людей. Створення престижного іміджу, високої репутації як серед абітурієнтів, так і серед фахівців і роботодавців, безумовно, є справою багатьох років або й десятиріч наполегливої та послідовної праці колективу вищого навчального закладу. Це є свідченням стабільності складу лідерів рейтингу вузів, якими є переважно освітні заклади з усталеними багаторічними традиціями.

Практична робота

«Ознайомлення з договором про контрактне навчання»

Мета: ознайомитись зі змістом договору про контрактне навчання, навчитись заповнювати договір.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Ознайомтесь зі змістом договору про контрактне навчання. Визначте особливості договору, права й обов'язки студента вищого навчального закладу, що навчається за контрактом.

Запитання та завдання для обговорення

1. У якому вищому навчальному закладі ви хотіли б навчатися і чому?
2. Які критерії є основними для вас під час вибору вищого навчального закладу?
3. Чи впливає термін навчання у ВНЗ на якість освіти?
4. Як, на вашу думку, впливає рівень освіти на рівень доходів і якість життя людини?
5. Чи залежить якість отриманої освіти від форми навчання – бюджетної та контрактної, денної, вечірньої, заочної?
6. Якими законами громадянам України гарантується право отримання освіти?
7. Чи обов'язково освітній установі мати ліцензію на право діяльності?
8. Як переконатися в тому, що навчальна установа подає вам достовірну інформацію про освітні послуги, які вона надає?
9. Які права має споживач (абітурієнт) у разі недотримання навчальним закладом умов договору?

УРОКИ 3–4. Вступ до вищих навчальних закладів

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати*, де знайти інформацію про умови вступу до вищих навчальних закладів;
- *уміти* організувати власний час у період підготовки до тестування;
- *оцінювати* переваги й недоліки зовнішнього оцінювання.

Основні поняття:

Зміст вищої освіти обумовлений цілями та потребами суспільства, системою знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що мають бути сформовані в процесі навчання з

урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

Освітня діяльність — діяльність, пов'язана з наданням послуг для здобуття освіти, з видачею відповідного документа.

Якість освітньої діяльності — сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені та передбачені потреби окремої особи або/та суспільства.

Обладнання: Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні»; Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження умов прийому до вищих навчальних закладів України» за № 1172 від 25. 12. 2007 р.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Освіта — основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями¹.

Усі громадяни України мають право на безоплатну освіту у державних і комунальних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин, їм гарантується здобуття на конкурсній основі вищої освіти всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів у вищих навчальних закладах за кошти державного бюджету в межах вимог державних стандартів, якщо вищу освіту за цим освітньо-кваліфікаційним рівнем громадянин здобуває вперше.

Інформацію про умови прийому до вищих навчальних закладів можна знайти у Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження умов прийому до вищих навчальних закладів України» за № 1172 від 25. 12. 2007 р.

Прийом до вищих навчальних закладів на всі освітньо-професійні програми підготовки молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра здійснюється за конкурсом незалежно від форми власності вищого навчального закладу та джерел фінансування навчання.

Конкурсний відбір вступників з предметів, визначених у пункті 16 (Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження умов прийому до вищих навчальних закладів України» за № 1172 від 25. 12. 2007 р.), здійснюється приймальними комісіями за сертифікатами Українського центру оцінювання якості освіти, отриманими вступниками в поточному році. Додаткових вступних випробувань вищі навчальні заклади не проводять. Для проведення вступних випробувань для окремих категорій вступників, визначених зазначеними умовами, створюються предметні екзаменаційні комісії вищого навчального закладу.

Для конкурсного відбору вступників зараховуються результати зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, підтвержені сертифікатами Українського центру оцінювання якості освіти з відповідних предметів з результатами оцінювання знань у поточному році (за шкалами оцінювання від 1 до 12 балів і від 100 до 200 балів). Сертифікати нижче встановленого рівня (4 бали за 12-бальною шкалою оцінювання або 124 бали за 200-бальною шкалою оцінювання) вищими навчальними закладами не приймаються.

При вступі на навчання за освітньо-професійними програмами підготовки молодшого спеціаліста (на базі повної загальної середньої освіти) та бакалавра (спеціаліста, магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань) подання сертифікатів Українського центру оцінювання якості освіти з результатами проходження у поточному році незалежного оцінювання є обов'язковим.

Перелік сертифікатів Українського центру оцінювання якості освіти визначається Правилами прийому до вищого навчального закладу (не більше трьох разом із сертифікатом з української мови і

літератури) з числа предметів, з яких Український центр оцінювання якості освіти проводитиме зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти: **українська мова та література, зарубіжна література, історія України, всесвітня історія, математика, біологія, фізика, хімія, географія, основи економіки, основи правознавства.**

Категорії осіб з обмеженими фізичними можливостями (інваліди 1 та 2 груп), для яких Український центр оцінювання якості освіти не може забезпечити проходження незалежного зовнішнього оцінювання навчальних досягнень, складають вступні випробування у вищому навчальному закладі у формі співбесіди.

Для надання більш розширеної інформації вчитель може скористатись додатковими матеріалами (див. Обладнання). Актуалізацію новітніх матеріалів можна проводити, відвідавши електронну сторінку Міністерства освіти і науки України – <http://www.mon.gov.ua/>

Практична робота «Планування навчальної діяльності в період підготовки до зовнішнього тестування»

Мета: навчитись планувати власний час у період інтенсивної підготовки до вступу у вищий навчальний заклад.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Складіть план підготовки до тестування для отримання сертифікату в Українському центрі оцінювання якості освіти. Урахуйте чергування інтервалів часу інтенсивної навчальної діяльності та відпочинку.

Умови:

1. Ви складаєте 3 тести: з української мови, історії, математики.
2. Графік іспитів: 19. 07 – українська мова; 23. 07 – математика (алгебра та геометрія); 27. 07 – історія.

Терміни та дата етапів підготовки	Зміст діяльності

Підсумки роботи: запропонуйте учням підвести підсумки шляхом обговорення результатів роботи в групах або парах. Зробіть загальні висновки.

Запитання та завдання для обговорення

1. За яких умов здійснюється конкурсний відбір до вищих навчальних закладів?
2. Чим визначається перелік сертифікатів Українського центру оцінювання якості освіти?
3. З яких предметів проводиться зовнішнє тестування Українським центром оцінювання якості освіти?
4. Які, на ваш погляд, переваги (недоліки) зовнішнього тестування?

УРОКИ 5–6. Права й обов'язки абітурієнтів і студентів.
День відкритих дверей. Екскурсія до вищого навчального закладу.
Ознайомлення з формами навчання

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати* права й обов'язки студентів;
- *мати уявлення* про форми навчання студентів;
- *розрізняти* пільгові категорії студентів й абітурієнтів.

Основні поняття:

Нормативний термін навчання — термін навчання за денною формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти.

Ліцензування — процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Ліцензована спеціальність — спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Професійна підготовка — здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Обладнання: Закон України «Про вищу освіту».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Згідно зі Статтею 4 Закону України «Про вищу освіту» громадяни України мають право на здобуття вищої освіти.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу, напрямку підготовки і спеціальності.

У Статті 8 Закону України «Про вищу освіту» визначено такі освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти:

1. **Молодший спеціаліст** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Особи, які мають базову загальну середню освіту, можуть одночасно навчатися за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста і здобувати повну загальну середню освіту.

2. **Бакалавр** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні вміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у вищих навчальних закладах другого–четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста

за однією зі спеціальностей, відповідних напрямку підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

3. **Спеціаліст** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.
4. **Магістр** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за такою самою або спорідненою спеціальністю у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

5. Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра **медичного** та **ветеринарно-медичного** спрямувань може здійснюватися на основі повної загальної середньої освіти.

Згідно зі Статтею 9 Закону України «Про вищу освіту» встановлюються такі види документів про вищу освіту, які засвідчують здобуття особою вищої освіти та кваліфікації за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- диплом молодшого спеціаліста;
- диплом бакалавра;
- диплом спеціаліста;
- диплом магістра.

Вищий навчальний заклад має право видавати документ про вищу освіту державного зразка тільки з акредитованого напрямку (спеціальності).

Для осіб, які навчалися за кошти державного бюджету, документи про вищу освіту виготовляються та видаються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Згідно зі Статтею 25 Закону України «Про вищу освіту» відповідно до існуючих напрямів освітньої діяльності в Україні діють вищі навчальні заклади таких типів:

Університет — багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань і здійснює культурно-просвітницьку діяльність.

Можуть створюватися класичні та профільні (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети.

Академія — вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Інститут — вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить

наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Консерваторія (музична академія) — вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва — музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Коледж — вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Технікум (училище) — вищий навчальний заклад першого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Перелік осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, подано у Статті 53 Закону України «Про вищу освіту».

Стаття 54 Закону України «Про вищу освіту» встановлює права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах:

1. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, *мають право* на:

- вибір форми навчання;
- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- трудову діяльність у позанавчальний час;
- додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- участь у об'єднаннях громадян;
- обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом;
- участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;
- безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;
- канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, установлених Кабінетом Міністрів України. Студенти вищих навчальних закладів мають право на отри-

¹Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 34, с. 451.

мання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства. Стаття 55 Закону України «Про вищу освіту» констатує обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

- додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку навчального закладу;
- виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Згідно зі Статтею 56 Закону України «Про вищу освіту» про працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи. Випускник вищого навчального закладу, який навчався за державним замовленням і якому присвоєно кваліфікацію фахівця з вищою освітою певного освітньо-кваліфікаційного рівня, працевлаштовується на підставі направлення на роботу відповідно до угоди, укладеної між замовником, керівником вищого навчального закладу та випускником.

Якщо випускник вищого навчального закладу навчався за кошти третьої особи, його працевлаштування здійснюється відповідно до укладеної між ними угоди.

Згідно з правилами прийому у вищі навчальні заклади на бюджетне навчання державні ВНЗ зобов'язані приймати 51 % студентів, на платну форму – 49 %.

Практична робота **«Екскурсія до вищого навчального закладу.** **Ознайомлення з формами навчання»**

Мета: ознайомитися з формами навчання, умовами вступу та навчання у вищому навчальному закладі (учні можуть виконати цю роботу під час проведення Дня відкритих дверей певного вузу).

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Питання для отримання інформації та обговорення.

1. Тип навчального закладу. Форма власності. Рівень акредитації. Ліцензовані напрями та спеціальності.
2. Особливості контрактного та бюджетного навчання у ВНЗ.
3. Умови вступу.
4. Пільгові категорії абітурієнтів і студентів.
5. Форми навчання.
6. Умови працевлаштування випускників ВНЗ.

Учні збирають необхідну інформацію. На наступному уроці об'єднуються в групи і працюють у групах (розподіл у групи відбувається за умови, що учні відвідали різні ВНЗ, обрали однакові спеціальності для навчання у ВНЗ тощо).

Учитель проводить конференцію.

Підводяться загальні висновки. За результатами роботи можна написати статтю до шкільної стінгазети «Куди піти навчатись?».

Запитання та завдання для обговорення

1. Які, на ваш погляд, права студента сприяють розвитку його творчої особистості?
2. Які навчальні заклади приваблюють вашу увагу більш за все і чому?
3. Чи завжди відповідає посада та робоче місце освіти? Якщо ні, то, може, взагалі не варто переживати, на яку спеціальність та у який ВНЗ вступати?

УРОКИ 7–8. Світ професій. Працевлаштування.
Складання резюме та супроводжувальної записки.
Підготовка до співбесіди під час влаштування на роботу

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *орієнтуватись* у світі професій;
- *знати* вимоги щодо працевлаштування;
- *уміти* скласти автобіографію, резюме та супроводжувальну записку;
- *усвідомлювати* важливість правильної поведінки під час першої зустрічі з роботодавцем.

Основні поняття:

Резюме — короткий виклад виступу, статті, короткий висновок.

Автобіографія — опис власного життя, близький до мемуарів, але більш зосереджений на особі і внутрішньому світі автора.

Співбесіда — рід популярної доповіді, зазвичай, з обміном думками.

Обладнання: зразки автобіографій, резюме, супроводжувальних записок, листки для проведення анкетування, список професій, що користуються чи не користуються попитом на ринку праці (*див. додаток*).

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Нинішня молодь, напевно, більш ризикована у виборі професійної самореалізації, ніж їхні однолітки на початку дев'яностих, більше зорієнтована на швидке заробляння грошей, швидку кар'єру і вважає, що, якщо не вийде в одній сфері діяльності, то слід шукати чогось іншого.

Стратегія професійної реалізації підміняється емоційною сьогохвилинною тактикою, що веде до емоційного вигорання на будь-якому місці роботи і посилює положення молодої людини на ринку праці у міру його дорослішання.

Працедавці сьогодні — це власники, зацікавлені в просуванні бізнесу, і не секрет, що керівники вітають приток молодих, енергійних, мобільних, але водночас хочуть мати досвідчених, кваліфікованих фахівців.

Професійна самореалізація як самостійний пошук і підбір роботи повинна будуватися не на випадковостях, «знайомствах» або емоційних оцінках ситуації, а на розумній стратегії побудови власної професійної кар'єри, прогнозуванні своїх можливостей, динаміці психічних станів, урахуванні соціальних і генетичних чинників, що впливають на успішність усієї трудової діяльності.

З одного боку, придбання різного трудового досвіду в тій або іншій діяльності — гарна і корисна річ, але не адекватна людині, яка дорослішає. Пробувати себе потрібно раніше, як стверджують психологи, — уже у віці трьох-шести років у сюжетно-рольовій грі, коли діти відіграють ситуації професійного самовизначення. Треба відзначити, що діти граються у те, що спостерігають у житті дорослих.

На жаль, орієнтуючись лише на результат, багато молодих людей так і залишаються на стадії сюжетно-рольової гри. Батьки звертаються до своїх знайомих із проханням «прилаштувати дитину» на роботу. У цьому немає нічого поганого, адже відповідальність за потенційного працівника бере на себе рекомендований, надаючи йому кредит довіри. Але що парадоксально: коли на співбесіді на запитання, на яку зарплату претендує такий працівник, лунає відповідь — близько 500–700 доларів. Непогано! А ким, власне, є молодий фахівець, який професійний досвід він має, який внесок внесе у розвиток і діяльність фірми (підприємства), де встиг зарекомендувати себе? Менша зарплата багатьох молодих людей не влаштовує, і в цьому немає нічого поганого, якби гроші не ставали самоціллю. Щоб розумно відноситися до грошей, потрібно вміти з ними поводитися. Запропонуйте старшокласникам тест «Чи умієте ви поводитися з грошима», поданий на с. 18-19.

№ з/п	Запитання	Відповідь		
		Так	Ні	Інколи, не знаю
1	Чи можна, по-вашому, стати багатим за рахунок чесної праці?			
2	Чи регулярно ви читаєте в пресі матеріали, що стосуються економічних тем?			
3	Чи готові ви заради можливого прибутку піти на ризик?			
4	Чи згодні ви з прислів'ям «Не в грошах щастя»?			
5	Як ви думаєте, чи можна прожити однією спекуляцією?			
6	Чи можна обмежитися дрібною монетою, коли даєш чайові?			
7	Ви не любите давати гроші у борг. Як ви думаєте, якщо вас пригостять чашкою кави, чи вдасться позичити у вас 25–50 гривень?			
8	Як ви гадаєте, чи залишиться у вас перед зарплатою (яка у вас буде незабаром) ще небагато грошей?			
9	Чи псують гроші характер людини?			
10	Роблячи покупку, чи звіряєте ви сплачену суму з названою вагою або ціною, вказаною на упаковці?			
11	Чи застрахували б ви своє життя?			
12	Чи носите ви дрібні гроші розсіпом у кишені?			
13	Якби ви зібралися вкласти гроші в що-небудь, чи порадилися б із близькими?			
14	Чи є у вас борги?			
Кількість набраних балів				

Відповіді (у балах):

№ з/п	Так	Інколи, не знаю	Ні	Кількість балів
1	2	1	0	8–10 балів — ви не схильні до ризикованих авантур з грошима. Але, якщо переконаєте себе ризикнути, то виграєте від цього.
2	2	1	0	
3	1	2	0	11–20 балів — ви непогано орієнтуєтеся і керуєте грошима, але час від часу вам корисно використовувати більш консервативні способи їх вкладення та використання.
4	0	0	2	
5	0	1	2	21–30 балів — у вас гарне чуття на гроші, але іноді треба зупинитися і ставити собі запитання: чи не занадто мене занесло?
6	0	1	2	

№ з/п	Так	Інколи, не знаю	Ні	Кількість балів
7	0	1	2	
8	2	1	0	
9	2	1	0	
10	2	1	0	
11	0	1	2	
12	2	1	0	
13	2	1	0	
14	0	1	2	

Сьогодні, навіть маючи професійну освіту, молодим людям ніхто не гарантує трудову зайнятість з високою оплатою праці та ще й за обраним профілем. Але ж, якщо є шанс, чом би не спробувати?

Під час зустрічі з працедавцем важливо врахувати певні специфічні аспекти, освоїти навички самопрезентації і комунікації, щоб і себе показати, і не підвести тих людей, що дають вам рекомендацію. У становленні конкурентоздатного фахівця важливу роль відіграє навчальний заклад, який закінчила молода людина. Визначальним критерієм також буде професійна кваліфікація. Під час першої співбесіди у відділі кадрів кандидату на працевлаштування треба обов'язково представити не тільки копію диплома, а й резюме. У ньому необхідно відобразити досвід професійної діяльності. Але ж його, як правило, у молодих фахівців ще немає. Звичайно, більш охоче працедавець бере людей із досвідом роботи, і це зрозуміло (особливо якщо це стосується посад менеджера, економіста, бухгалтера, юриста та інших). Але кожна молода людина має якийсь досвід у період проходження навчальної, виробничої, переддипломної практики. Багато студентів «напрацьовують» досвід у вільний від навчання час. Усе це необхідно відобразити в резюме і «відрекламувати» у супроводжувальній записці (самопрезентації).

Презентація під час першої співбесіди для багатьох молодих фахівців проблематична. Якщо до досвіду професійної діяльності працедавець може віднестися поблажливо, то до такого критерію, як культура фахівця — загальна (цінності й орієнтації) та професійна культура спілкування — буде приділятися з особливою увагою. Молодий фахівець також має обґрунтувати свій професійний вибір, бажання працювати саме в цій компанії.

Важливий чинник конкурентоспроможності на ринку праці — мотиваційна основа поведінки людини. Це завжди одне з найголовніших питань працедавців.

Під час оцінки кандидата використовують кілька критеріїв:

- самооцінка, яка виражається в упевненості кандидата у своїх силах (не плутати із самовпевненістю), пошані до себе, умілій самопрезентації;
- відповідальність;
- планування власної кар'єри, прагнення до досягнення поставлених цілей.

Важливо проявити не тільки поінформованість під час прийому на роботу, а й психологічну готовність, урівноваженість, тобто відчувати себе конкурентоздатним фахівцем, що має свободу вибору, є мобільним, динамічним професіоналом, якого вирізняє соціальне, економічне й інтелектуальне включення у професійне середовище вибраної ним компанії або установи. Важливою складовою для співбесіди під час прийому на роботу будуть не тільки навички підготовки резюме й автобіографії, але й анкет, які запропонують кандидату кадрові працівники компанії.

У резюме необхідно грамотно і стисло викласти найнеобхідніше, щоб уникнути непорозумінь, визначити мету. Почати можна з посади, на яку претендує кандидат, адже нікому не потрібен працівник, який не знає, чого він хоче.

Наступний пункт — повні відомості про освіту, особливо, якщо вона профільна. Якщо ви йдете працювати не за профілем, досить вказати, яку маєте освіту (середньоспеціальну, вищу). Якщо навчальний заклад, який ви закінчили, недостатньо відомий, то краще його назву вказати повністю. Окрім основної освіти, вкажіть курси, семінари і тренінги, які ви проходили, звичайно, відповідно до посади, на яку претендуєте.

Далі пишемо про досвід роботи. У молодого фахівця він незначний, тому можна обмежитися фразою «є досвід роботи». Якщо ж на практиці вдалося попрацювати в серйозних організаціях, сміливо повідомляйте про це. Іноді за місяць практики, працюючи з кваліфікованими наставниками, можна навчитися тому, на що в іншого можуть піти роки.

Автобіографічні дані в резюме вказувати не треба. А ось те, що ви вмієте робити — один із важливих аспектів. Не треба обмежуватися узагальненими поняттями типу «економіка», важливо написати докладніше, але тезами. Нині практично всі співробітники компаній працюють з комп'ютерними програмами, тому доцільно вказати, якими з них ви володієте.

У резюме (або анкеті) іноді зазначають розмір зарплати, на яку претендують. Краще вказати мінімальну оплату, яка вас задовольнить, але водночас ви маєте орієнтуватися в тому, скільки можуть коштувати ваші послуги і кваліфікація на ринку праці.

Під час складання резюме пам'ятайте, що його завдання — привернути увагу працедавця. Звичайно, ідеальних резюме не буває. Краще використовувати якісні принтер і папір, на якому буде роздрукований документ. Ретельно перевірте свій текст, не забувайте, що в резюме можуть бути граматичні помилки. Збираючись на співбесіду, захопіть із собою копії документів про освіту й інших документів: можливо, на них теж захочуть подивитися.

Наступний крок — самопрезентація. Пам'ятайте, що первинна думка про людину формується протягом 3–7 секунд. З чого ж вона складається? Перше — як вас сприйме працівник кадрової служби. Тут важливо все — усмішка, вітання, мова рухів, тіла, рукостискання. Зверніть увагу: усмішка — це «одяг особи», вона повинна бути природною і приємною. Вітання може звучати як «Здрастуйте, добридень, добрий ранок (до 12 годин), вечір». Представитись краще в називному відмінку, без зайвих слів: «Я — Котляренко Тарас», а не «Мене звуть Котляренко Тарас» або «Вас турбує Котляренко Тарас». Намагайтеся справити враження ділового партнера, а не того, що просить милостиню.

Після первинної реакції зробіть паузу, оцініть ситуацію і дайте працедавцю можливість оцінити вас. Потім будуйте «містки» (метод прихильності до себе співбесідника): комплімент, мала світська розмова (як зручно припаркувалися, як вдало вам пояснили дорогу і т. д.), подяка (за те, що вам виділили час). Побудувавши «місток», переходьте до теми зустрічі (місток — не означає відхід від теми, усі етапи проходять дуже швидко і природно). Створивши приємне враження про себе у представника кадрової служби, будьте впевнені, що ваше резюме читатиметься доброзичливіше.

Потім вам, можливо, доведеться заповнювати анкети, запропоновані менеджером з персоналу. Орієнтуйтеся на резюме й автобіографію, інакше розбіжності, навіть незначні, можуть мати негативні наслідки.

Щоб потренуватися, вдома зробіть таку вправу: напишіть працедавцю так, щоб виник цілісний образ кандидата на працевлаштування, враховуючи власні плюси і мінуси, сильні та слабкі сторони. Намагайтеся бути об'єктивним, але водночас не варто бути дуже сором'язливим. Намалюйте портрет професіонала. Потім дайте прочитати цю роботу другові, батькам (не говоріть, що це ваш портрет), запитайте, яке враження склалося про цю людину, чи впізнають вони в описі вас.

Якщо вам пощастило і вас прийняли на бажану посаду та й зарплата відповідає очікуванням, пам'ятайте, що формула професіонала (не тільки в бізнесі, хоча в ньому особливо) включає такі обов'язкові компоненти: мобільність, готовність до змін, уміння швидко навчатися новому, гнучкість і швидка адаптація до нових завдань, розвиток стратегічного мислення, розвинені навички комунікації.

А тепер кілька порад тим, хто шукає роботу.

1. Шукати роботу потрібно завжди. Яка б не була гарна ваша нинішня робота, її можна втратити завтра через обставини, що абсолютно не залежать від вас.
2. Якщо вас несправедливо звільнили, перш за все, намагайтеся позбавитися праведного гніву на те, який далекий цей світ від вашого ідеалу. Гнів згубить усі ваші зусилля з пошуку нової роботи, якщо ви будете весь час говорити про несправедливість.
3. Ніхто вам нічого не винен, у тому числі й робота. За отримання роботи потрібно боротися.
4. Різниця між «везунчиком» і невдахою визначається тим, як вони ведуть свої справи, а не якимись зовнішніми чинникам на зразок «кризи на ринку праці».
5. Якщо ви хочете, щоб пошук роботи увінчався успіхом, складіть список того, що треба зробити, щоб провалити цю спробу. Так, саме провалити. На перше місце поставте те, що найвірніше приведе до невдачі. А в сусідній колонці зазначте дії, протилежні відповідним позиціям вашого списку. Таким чином, у другій колонці ви одержите список дій, що надійно приведуть вас до успіху.
6. Не розраховуйте знайти точно таку роботу, яка у вас була. Будьте готові до (може, навіть кардинальної) зміни діяльності і до певних зусиль, щоб справлятися з новою роботою й одержувати від неї задоволення.
7. Чим більше часу ви витратите на визначення того, чим ви виділяєтеся з 15–20 інших людей, які могли б виконувати цю роботу, тим вище ваші шанси.
8. Не бійтеся звертатися в організації, де працює не більше 20 осіб. Саме у них відкривається 2/3 усіх вакансій. До того ж звертатися доведеться безпосередньо до працедавця, а не до відділу кадрів.
9. Шукайте роботу інтенсивно, щодня.
10. Стежте за собою весь час, будьте охайні, гарно одягайтеся, не забувайте про хороші манери.
11. Особисте звернення до працедавця краще, ніж письмове або за допомогою телефону.
12. Дуже цінно продемонструвати те, що ви вмієте (якщо це можливо, захопіть із собою зразки своєї роботи).
13. Прагніть справити найвиграшніше враження і сподобатися, навіть якщо в цій установі немає відповідної роботи – можливо, вам дадуть рекомендації і ділові поради, куди вам можна звернутися ще.
14. Проявляйте м'яку наполегливість, нагадуючи про себе через деякий час і справляючись, чи не змінилася ситуація з прийомом на роботу.
15. Для зустрічі з працедавцем просіть 20 хвилин, і не затримуйте його ні на хвилину більше.
16. Організація прагне наймати на роботу переможців: подайте себе як подарунок долі їхній фірмі. Ні в якому разі не треба бути жалюгідним жебраком! Ви не просите роботу, а шукаєте, де б вигідніше продати свої знання, уміння, навички, свій вільний час.

Барометр професій

(Зразок міського центру зайнятості)

Професії, які користуються підвищеним попитом на ринку праці міста	Професії, які користуються постійним попитом на ринку праці міста	Професії, наявні на ринку праці міста	Професії, які не користуються попитом на ринку праці міста
Арматурник	Агент страховий	Агроном	Акомпаніатор
Архітектор	Агент торговий	Агрохімік	Бурильник
Бетоняр	Акумуляторник	Актор	Вапногасильник
Бухгалтер	Апаратник	Ветеринар	Вибуховик

Професії, які користуються підвищеним попитом на ринку праці міста	Професії, які користуються постійним попитом на ринку праці міста	Професії, наявні на ринку праці міста	Професії, які не користуються попитом на ринку праці міста
Верстатник (різного профілю)	Бармен	Викладач	Вишивальниця
Водій (вантажного автомобіля, автобуса)	Бібліотекар	Водій (легкового автомобіля)	Геолог
Газоелектрозварник	Водій трамваю	Дизайнер інтер'єру	Гідроакустик
Електромонтер	Учитель	Водолаз	Гірник
Інженер-будівельник (цивільне будівництво)	Діловод	Еколог	Зоотехнік
Інженер-енергетик	Друкар різних видів друку	Зубний технік-протезист	Іхтіолог
Інженер-програміст	Економіст	Інженер-технолог (складання та монтаж радіоапаратури)	Кар'єрник
Контролер-касир	Електромонтер зв'язку	Інспектор з кадрів	Корчувальник
Лицювальник-плиточник	Інженер (різних спеціалізацій)	Картограф	Кресляр
Маляр	Касир	Логістик	Лісник
Монтажник	Конструктор (різного профілю)	Оператор зв'язку	Металург
Муляр	Кравець	Оператор ГНС	Рахівник
Покрівельник	Кухар	Пілот	Складальник іграшок
Продавець	Лікар (різних спеціалізацій)	Провізор	Тваринник
Слюсар з ремонту автомобілів	Машиніст екскаватора	Регулювальник радіоапаратури	Філософ
Слюсар-ремонтник	Медична сестра	Режисер	Штурман
Слюсар-сантехнік	Менеджер	Редактор	
Столяр	Офіціант	Телеграфіст	
Токар	Пекар	Телефоніст	
Фрезерувальник	Секретар	Фахівець з маркетингу	
Швачка	Слюсар (різних спеціалізацій)	Фотограф	
Шліфувальник	Фахівці комп'ютерних мереж	Хімік-аналітик	

Професії, які користуються підвищеним попитом на ринку праці міста	Професії, які користуються постійним попитом на ринку праці міста	Професії, наявні на ринку праці міста	Професії, які не користуються попитом на ринку праці міста
Штампувальник	Фінансист	Художник	
Штукатур	Ювелір	Юрист (з досвідом роботи)	

Практична робота

«Складання резюме, супроводжувальної записки, автобіографії»

Мета: навчитись складати резюме, супроводжувальну записку, автобіографію.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Завдання

1. Розгляньте зразок резюме (*додаток 1*) і складіть свій для працевлаштування.
2. Розгляньте зразок супроводжувальної записки (*додаток 2*) і складіть її для себе.
3. Розгляньте зразок автобіографії (*додаток 3*) і складіть свою.

Після виконання роботи можна запропонувати учням об'єднатись у пари та провести взаємоперевірку результатів виконання роботи, а після цього – підвести підсумки роботи, зачитати найбільш вдалі варіанти виконання завдань.

Додаток 1

Резюме

П. І. Б. _____

Адреса _____

Телефон, факс, електронна пошта _____

Мета: _____

Досвід роботи: _____

Освіта: _____

Володіння офісною технікою, іноземними мовами _____

Додаткова інформація: _____

Супроводжувальна записка (супроводжувальний лист)

1. Роль супроводжувальної записки: представити резюме; підкреслити вашу особисту придатність до посади, що пропонується.
2. Основні принципи складання супроводжувальної записки: зосередьтеся на читачеві вашої записки; доведіть вашу відповідність посаді, на яку ви претендуєте (самооцінка, відомості, обґрунтування).
3. Самооцінка: я — дуже відповідальна(ний).
4. Відомості: працюючи у компанії X, я виконувала(в) обов'язки
5. Обґрунтування: оскільки основною вимогою на посаду _____ до кандидатів ви назвали _____, я вважаю, що підійду на цю посаду.
6. Зміст супроводжувальної записки:
 - Частина 1.* Вступ: хто ви, загальна інформація про себе, мета.
 - Частина 2.* Обґрунтування: усвідомлення вами навичок, необхідних для посади; приклади ситуацій, коли ви демонструєте ці навички.
 - Частина 3.* Висновки/післямова: висловіть подяку за приділену увагу; вкажіть свої наступні дії.
7. Поради та підказки: лист повинен займати не більше однієї сторінки; адресуйте свій лист конкретній особі; зосередьте основну увагу на 2–3 здібностях; переконайтеся, що в матеріалах немає помилок; конкретно вкажіть бажану посаду; підтримуйте подальший зв'язок.

Автобіографія

Автобіографія — документ, у якому особа власноручно, у хронологічному порядку подає стислий опис свого життя та діяльності.

Незважаючи на довільний виклад тексту, обов'язково зазначаються від імені першої особи такі відомості:

1. Назва документа.
2. Прізвище, ім'я, по батькові теперішні та колишні, якщо були змінені (у називному відмінку однини).
3. Дата народження: число, місяць (літерами), рік.
4. Місце народження: село, селище, місто (у називному відмінку), район (у родовому відмінку), край, країна (якщо за межами України) (у називному відмінку). Усі дані про місце народження пишуться так, як вони зазначені у свідоцтві про народження.
5. Відомості про навчання: повне найменування навчальних закладів (як вони називалися на час навчання), назви спеціальностей, які отримали (за дипломом).
6. Перебування на військовій службі, у місцях позбавлення волі.
7. Відомості про трудову діяльність (повне найменування місць роботи та посад).
8. Нагороди, стягнення, заохочення.
9. Відомості про громадську роботу.
10. Короткі відомості про склад сім'ї (без займенників).
 - Якщо неодружені:
 - батько, мати (ПІБ, рік народження, посада та місце роботи);
 - сестри, брати, якщо вони не мають своєї сім'ї (ПІБ, рік народження, місце навчання, роботи, посада).
 - Якщо одружені:
 - дружина, чоловік (ПІБ, рік народження, місце роботи чи навчання);
 - діти (ПІБ, рік народження, місце роботи чи навчання).
11. Повна домашня адреса, номер телефону.
12. Дата укладання (ліворуч).
13. Підпис укладача (праворуч).

Запитання та завдання для обговорення

1. Яких вимог треба дотримуватись під час першої зустрічі з роботодавцем і співбесіди?
2. Яку інформацію слід подавати в резюме, а яка інформація там буде зайвою?
3. Як ви думаєте, для того щоб влаштуватись на гарну посаду, слід обов'язково мати рекомендації близьких і знайомих, чи достатньо буде власних характеристик і бажання працювати?

УРОКИ 9–10. Робота Центрів зайнятості. Екскурсія до місцевого центру зайнятості. Ознайомлення з ринком праці (на прикладі вашого міста, району). Складання трудового контракту. Складання трудової угоди

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати* основні напрямки діяльності центрів зайнятості;
- *орієнтуватись* в кон'юктурі ринку праці;
- *аналізувати* причини диференціації трудових доходів представників різних професій;
- *мати уявлення* про ринок праці (на прикладі вашого міста, району).

Основні поняття:

Ринок — будь-яка взаємодія людей для обміну (торгівлі) різними благами.

Ринок праці — ринок, де відбувається купівля-продаж специфічного товару — праці (робочої сили).

Обладнання: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Державна служба зайнятості України була створена рішенням уряду України на підставі Закону України «Про зайнятість населення» в грудні 1990 р. Сьогодні Державна служба зайнятості України займає провідне місце в реалізації політики зайнятості, вирішуючи найважливіші задачі регулювання ринку праці, здійснюючи соціальний захист безробітних громадян.

За час існування Державної служби зайнятості створена система соціального захисту населення від безробіття; забезпечується постійний моніторинг ситуації на ринку праці; впроваджена й ефективно функціонує система соціального партнерства в рішенні гострих проблем на ринку праці; створена система кадрового забезпечення, зокрема підвищення кваліфікації співробітників; проведена істотна робота зі створення необхідної матеріально-технічної бази для обслуговування громадян і працедавців.

Нині послугами служби користуються близько 3 млн незайнятих і безробітних громадян, близько 1 млн працедавців і близько 1,5 млн застрахованих громадян, зайнятих у різних сферах економічної діяльності.

Державна служба зайнятості України допомагає визначитися в майбутньому виборі професії учнівській молоді, військовослужбовцям, яких чекає звільнення зі збройних сил у зв'язку з реформуванням армії, інвалідам і багатьом іншим категоріям громадян.

Число користувачів послугами служби зайнятості зростає з року в рік і супроводжується обнадійливими тенденціями на ринку праці.

До 1995 р. єдиним джерелом інформації про безробіття була статистика служби зайнятості, це давало підставу до формування спотвореного уявлення про реальний стан на ринку праці. З 1995 р. в Україні

проводяться регулярні вибіркові обстеження населення з питань економічної активності, зайнятості і безробіття за міжнародною методологією. Об'єднання цих двох джерел інформації створило надійну основу для оцінки стану ринку праці і його прогнозування.

Для українських безробітних періоду 90-х років ХХ ст. характерними були: тривалий розрив зв'язків із процесом виробництва, втрата трудових і життєвих цінностей, відсутність навичок самовизначення і просто вміння виживати в ринкових умовах. З метою активної допомоги цим категоріям населення Державною службою зайнятості України були розроблені спеціальні підходи — Єдина технологія обслуговування населення.

Стратегічним напрямом державного регулювання зайнятості населення стає трансформація системи соціального захисту від безробіття в систему загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття.

У 2000 р. прийнятий Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

Переваги, які дає страхова система:

- установлення диференціації матеріального забезпечення безробітних громадян залежно від сплати страхових внесків і періоду роботи перед настанням безробіття;
- соціальний захист працівників, що знаходяться в стані часткового безробіття;
- фінансову основу системи соціального страхування складають страхові внески підприємств, організацій, установ, працівників і бюджетні кошти;
- визначений механізм управління страховим фондом на умовах соціального партнерства;
- соціальне партнерство як результат взаємодії працівників, працедавців і держави допомагає збалансувати їхні інтереси, уникнути соціальних конфліктів і забезпечити злагоду в суспільстві.

Пріоритетом у діяльності Державної служби зайнятості України є розвиток активних форм сприяння зайнятості населення, до яких відносяться працевлаштування на вільні й новостворювані робочі місця, організація суспільних робіт, професійне навчання громадян.

Основними принципами роботи сучасної служби зайнятості є формування у незайнятого населення мотивації до праці і стимулювання власного усвідомленого професійного вибору.

За ініціативою служби зайнятості в програми випускних курсів студентів професійних навчальних закладів включені заняття з техніки пошуку роботи.

Зміни структури та якості товарів і послуг, що мають попит на внутрішньому і міжнародному ринках, зажадали зміни професійного та кваліфікаційного складу наявної робочої сили.

Підготовка і перепідготовка громадян проводиться за 300 професіями. Найкращим чином зарекомендували себе підвищення кваліфікації і стажування громадян на підприємствах, які забезпечують 100 % працевлаштування.

Особливо високі результати досягаються в тих регіонах, де професійне навчання здійснюється з деяким випередженням розвитку певних галузей економіки.

Служба зайнятості бере участь в організації суспільних робіт для трудової адаптації громадян, які тривалий час не працювали, а також задоволенні потреб працедавців у робочій силі для виконання тимчасових робіт.

Як свідчить досвід, співпраця з працедавцями малоефективна, якщо вона будується на використанні чисто адміністративних методів — перевірок, застосування штрафних санкцій і збору звітів. Тому нині, наслідуючи досвід колег зі служб зайнятості Швеції, США, в Україні розгорнуто широку роботу з інформування працедавців про можливості служби в підборі персоналу. Впровадження Єдиної інформаційної системи під час підбору претендентів на роботу дозволяє враховувати будь-які особливості конкретного виробництва і вимог працедавців. Крім того, формується банк даних за професійно-кваліфікаційною структурою тих, хто шукає роботу. Працедавцям надається можливість здійснювати відбір необхідних фахівців самостійно або за допомогою фахівців центрів зайнятості.

Державна служба зайнятості України здійснює широку програму міжнародної співпраці в рамках СНД, з Міжнародним бюро праці, з програмою розвитку ООН (ПРООН), USAID. Значна увага була

приділена вивченню особливостей розвитку бірж праці і недержавних пенсійних фондів у Німеччині і Швеції.

Плідною була співпраця з Міністерством міжнародного розвитку і службою зайнятості Великої Британії, службами зайнятості Франції, Німеччини, Польщі, Чеської і Словацької Республік.

Що повинен знати український громадянин, який бажає працювати за кордоном.

Несприятлива ситуація з працевлаштуванням в Україні, низький рівень зарплат і соціального захисту призводять до того, що багато жителів нашої країни прагнуть працевлаштуватися за кордоном.

Як повідомляє прес-служба Міністерства праці і соціальної політики, навіть якщо людина хоче виїхати за рубіж і працевлаштуватися легально, вона часто ризикує опинитися в руках аферистів з нелегальних рекрутингових агентств. Для того щоб подібне не трапилося, громадянину України необхідно знати, що посередник зобов'язаний у своїй діяльності спиратися на серію дозволів.

Це такі документи, як Ліцензія Міністерства праці і соціальної політики на ведення діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном, ліцензія на працевлаштування громадян України, зовнішньоекономічний договір (контракт) про посередництво під час працевлаштування за кордоном між посередником та іноземним суб'єктом господарювання, проект трудового договору, завірений іноземним працедавцем, який повинен відповідати законодавству конкретної країни.

Крім цього, він повинен відповідати міжнародним договорам України, містити основні реквізити працедавця, професійні вимоги до працівника, відомості про характер роботи, умови праці, її оплату і проживання на території країни-працедавця.

Структури, які здійснюють посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном щорічно надають послуги з працевлаштування тільки 1–2 % від загальної кількості українських громадян, які працюють за кордоном.

Найбільш потрібними і високооплачуваними нині є:

IT-фахівці

Попит у цій галузі є як на програмістів різного рівня, так і на керівників IT-проектів.

Вимоги:

- Знання своєї сфери роботи.
- Досвід роботи — від 2-х років.
- Освіта вища (технічна, IT, економічна, математична).
- Знання мов (технічна англійська — обов'язкова).

Топ-менеджери, директори

Слово «менеджер» уже перестало асоціюватися тільки з «представниками канадських компаній». Нині менеджери потрібні, а топ-менеджери навіть дуже. Але поки в Україні крупні зарубіжні й вітчизняні компанії нерідко вважають за краще запрошувати на роботу іноземних фахівців, зокрема російських. Очевидно, українські спеціалісти не завжди викликають довіру своєю компетентністю і рівнем освіти, але, судячи з усього, найближчим часом це зміниться.

Вимоги:

- Досвід керівництва компанією, робота з крупними клієнтами, знання нормативно-законодавчої бази в обсязі, необхідному для реалізації посадових обов'язків, менеджмент, маркетинг, управлінський облік, бюджетування. Крім того, досвід успішного розвитку проекту, досвід ведення переговорів, побудови системи ефективних продажів, ПК — рівень користувача.
- Особисті якості: системне мислення; харизматичність, комунікабельність; висока працездатність, стресостійкість; уміння ухвалювати самостійні рішення.
- Досвід роботи — досвід керівної роботи від 2-х років.
- Освіта вища, бажано ступінь MBA.
- Знання мов (бажано двох).

Керівники відділів

Деякі компанії вважають за краще «вирощувати» керівників відділів самостійно, даючи мож-

ливість кар'єрного зростання. Інші запрошують фахівців зі сторони. Проте і в Україні у працівників уже спостерігається тенденція зміни місця роботи раз на 3–4 роки. Зумовлено це не тільки незадоволеністю оплати й умовами роботи, а й тим, що активні і творчі професіонали не хочуть засиджуватися на одному місці до того моменту, коли робота перетворюється на буденну і монотонну.

Вимоги:

- Досвід розробки бізнес-планів і комерційних умов, угод і договорів, розв'язання конфліктних ситуацій, знання кон'юнктури ринку, вільне володіння ПК, знання первинної бухгалтерії, аналітичні здібності.
- Досвід роботи – від 2-х років на керівній посаді, бажані рекомендації.
- Освіта вища, за спеціалізацією.
- Знання іноземної мови вітається.

Практична робота «Екскурсія до центру зайнятості»

Мета: ознайомитись з діяльністю місцевого центру зайнятості, ринком праці міста, району.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Питання для отримання інформації, обговорення:

1. Коли був створений центр зайнятості, які види послуг надає відвідувачам?
2. Люди якого віку та фаху найчастіше звертаються за допомогою до центру?
3. Наведіть приклади працевлаштування клієнтів.
4. Який середній термін пошуку нової роботи?
5. Яку допомогу отримує людина, що є тимчасово безробітною?
6. Як центр зайнятості співпрацює з роботодавцями?

Після екскурсії учні повинні написати звіт. Учитель може запропонувати їм взяти участь у конференції за результатами екскурсії.

Практична робота «Складання трудового контракту» (за зразком)

Мета: ознайомитись зі змістом трудового контракту, скласти трудовий контракт за поданим зразком.

Зразок

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. Б. Д. ГРІНЧЕНКА

КОНТРАКТ № _____

м. Київ «_____» _____ 200__ р.

Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка (далі – *Університет*) в особі ректора Університету _____ (далі – *Роботодавець*) з однієї сторони, та громадянин(-ка) _____

(далі – *Працівник*), з іншої сторони, уклали цей контракт про таке:

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, відомості про науковий ступінь, учене звання)

призначається на посаду _____
(повна назва посади, кафедри, факультету, управління, відділу тощо)

на строк з «_____» _____ 200__ р. до «_____» _____ 200__ р.

1. Загальні положення

1.1. _____ виконує покладені
(прізвище, ім'я, по батькові)
на нього обов'язки відповідно до законодавства України про працю, про освіту, рішень Уряду України, нормативних положень Міністерства освіти і науки України, Статуту Університету та цього контракту.

1.2. Цей контракт є особливою формою трудового договору. На підставі контракту виникають трудові відносини між Працівником та Університетом в особі його ректора.

1.3. Терміном «Сторони» у цьому контракті позначаються Роботодавець та Працівник.

1.4. Працівник підзвітний ректору Університету в межах покладених на нього обов'язків.

2. Права працівника

Працівник має право:

2.1. На належні умови праці, побуту, відпочинку, виявлення ініціативи.

2.2. На підвищення кваліфікації, у т. ч. цільове навчання з проблемних питань освіти та науки.

2.3. Користуватися пільгами, встановленими законодавством про працю.

2.4. Брати участь у громадському самоврядуванні відповідно до Статуту Університету.

2.5. Працювати за сумісництвом, також на умовах погодинної оплати.

3. Обов'язки працівника

На період чинності цього контракту працівник зобов'язаний забезпечити:

3.1. Виконання вимог Закону «Про освіту» та інших законодавчих та нормативних актів України.

3.2. Дотримання вимог Статуту Університету.

3.3. Виконання Колективного договору та правил внутрішнього розпорядку Університету.

3.4. Виконання своїх функціональних обов'язків.

3.5. Захист відомостей, що складають службову та комерційну таємницю.

3.6. Дотримання правил охорони праці, протипожежної безпеки.

3.7. Дотримання чинного законодавства щодо збереження та набуття майна, збільшення прибутку Університету, зміцнення трудової дисципліни.

3.8. Своєчасне подання ректору Університету щорічного звіту про результати виконання умов, передбачених контрактом, а у разі неналежного їх виконання — достроково на вимогу ректора Університету.

4. Оплата праці та соціально-побутове забезпечення працівника

4.1. За виконання обов'язків, передбачених цим контрактом, працівникам виплачується:

- за рахунок коштів Університету посадовий оклад згідно штатного розпису _____ грн. та щомісячна надбавка у розмірі _____ % посадового окладу за науково-педагогічний (науковий) стаж _____ р. _____ міс.;
- доплата за суміщення професій за рахунок бюджетних коштів (за заявою працівника);
- надбавка за інтенсивність праці у розмірі _____ посадового окладу за рахунок спец. коштів університету або в межах фонду оплати праці (за наявності коштів та щорічно регулюється наказом ректора);
- розмір посадового окладу та надбавки може змінюватись за наказом ректора у випадках, які передбачені чинним законодавством.

4.2. За виконання додаткового обсягу робіт, які передбачені цим контрактом, може проводитись додаткова оплата згідно чинного законодавства.

4.3. Система матеріального стимулювання, що діє в Університеті, повністю поширюється на працівника.

4.4. Працівнику надається щорічна оплачувана відпустка згідно з чинним законодавством. До щорічної відпустки виплачується матеріальна допомога в межах фонду оплати праці.

4.5. Працівник підлягає державному соціальному страхуванню на термін дії цього контракту.

5. Обов'язки університету

Разом із переліченими виплатами Університет зобов'язаний

- 5.1. Забезпечити працівнику створення необхідних умов для нормальної, високопродуктивної роботи.
- 5.2. Надавати можливість підвищення кваліфікації.
- 5.3. Гарантувати додержання прав і законних інтересів працівника.
- 5.4. Звільнити Працівника після закінчення строку контракту, достроково на його вимогу, а також у випадку порушень законодавства та умов контракту.
- 5.5. Укладати контракт на новий строк за згодою Сторін.

6. Зміни та розірвання контракту

6.1. Контракт може бути припинений або розірваний на підставі передбачених чинним законодавством та умовами самого контракту.

6.2. З ініціативи Університету дострокове розірвання контракту може бути за умов, передбачених чинним законодавством, а також у разі невиконання Працівником умов, які передбачені цим контрактом.

6.3. Сторони вживають заходів щодо дотримання конфіденційності умов контракту.

6.4. Умови цього контракту можуть бути змінені тільки за угодою Сторін у письмовій формі.

6.5. Контракт набирає чинності з моменту підписання його Сторонами.

6.6. Цей контракт укладений у двох примірниках, які зберігаються у кожної зі Сторін і мають однакову юридичну силу.

7. Відповідальність сторін у вирішенні спорів

7.1. У випадку невиконання чи неналежного виконання обов'язків, передбачених цим контрактом, Сторони несуть відповідальність відповідно до законодавства України та цього контракту.

7.2. Спори між Сторонами вирішуються у порядку, встановленому чинним законодавством.

8. Додаткові умови

9. Адреси сторін та інші відомості

9.1 Відомості про Працівника:

Домашня адреса _____

Ідентифікаційний номер _____

Дом. тел. _____ . Сл. тел. _____ .

Паспорт серія _____ № _____ , ким виданий _____
_____, дата видачі « ____ » _____ р.

Підстава для пільг по оподаткуванню _____

9.2. Відомості про роботодавця:

Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка

Адреса: Україна, 02152 Київ, просп. П. Тичини, 17

Ректор _____

Сл. тел. ректора: _____

Ректор університету

Працівник університету

(підпис)

ПІБ _____
(підпис)

М.П.

« ____ » _____ 200 ____ р.

« ____ » _____ 200 ____ р.

Контракт укладено відповідно до наказу № _____
від « ____ » _____ 200 ____ р.

Практична робота
«Складання трудової угоди»
(за зразком)

Мета: ознайомитись зі змістом трудової угоди, з'ясувати різницю між трудовим контрактом і трудовою угодою, скласти трудову угоду.

Зразок

ТРУДОВА УГОДА

м. Київ «_____» _____ 200__ р.

Інститут навчальної літератури Міністерства освіти і науки України в особі директора _____, що діє на підставі Положення, у подальшому «Замовник», з однієї сторони, і гр. (ПІБ) _____, що мешкає _____, у подальшому «Виконавець», з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет договору

1.1. Замовник доручає, а Виконавець бере на себе зобов'язання здійснити експертизу рукопису підручника _____ у складі комісії Всеукраїнського конкурсу підручників. Загальна кількість сторінок _____.

1.2. Замовник зобов'язаний оплатити роботу відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 929 від 09. 12. 04 р. та протоколів засідання комісій та оцінювальних листів.

2. Розмір і порядок оплати

2.1. За виконану роботу Замовник оплачує Виконавцеві: _____
(сума грн., прописом)

3. Дострокове розірвання договору

3.1. У разі порушення однією зі сторін зобов'язань за договором інша сторона має право розірвати його в односторонньому порядку.

Суперечки з цього Договору розглядаються народним судом.

4. Юридичні адреси сторін

Від ВИКОНАВЦЯ

(П. І. Б. підпис)

Паспорт _____

Виданий _____

Ідентифікаційний № _____

телефон: _____

Від ЗАМОВНИКА

Директор Інституту

Інститут навчальної літератури

Міністерства освіти і науки України

Адреса: 04053, м. Київ,

вул. Коцюбинського, 5

Запитання та завдання для обговорення

1. З якою метою створено центри зайнятості? Чи доводилося вашим знайомим і близьким користуватися їхніми послугами.

2. Яку з професій ви обрали для себе? Чи є професія, обрана вами, особливо популярною на ринку праці? За якими критеріями ви її обрали?

УРОК 11. Проблема безробіття. Соціальний захист безробітних

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *визначати* безробіття як соціально-негативне явище;
- *розрізняти* види безробіття;
- *аналізувати* соціальні наслідки безробіття.

Основні поняття:

Безробіття — це соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу.

Рівень безробіття — це відношення кількості безробітних до наявної робочої сили (це питома вага людей у наявній робочій силі, які досягли працездатного віку, активно шукають роботу, але не можуть її знайти).

Обладнання: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Проблема безробіття завжди була і буде однією з найгостріших проблем будь-якої національної економіки. Її існування означає великі втрати національного продукту, низькі доходи населення, погіршення умов життя та здоров'я людей.

Населення країни поділяється на різні категорії щодо його можливостей участі в праці. До того ж люди постійно переміщуються з однієї категорії в іншу.

Безробіття є серйозною проблемою на ринку робочої сили країни. Це соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу. На ринку праці при цьому пропозиція праці перевищує попит на неї.

Підвищення ділової активності супроводжується зменшенням кількості безробітних, а зниження — викликає її зростання. Звичайно, чим менше в країні безробітних, тим краще, але чи можуть бути зайнятими всі 100 % працездатних? Чи для економіки є нормальним певний рівень безробіття? Як безробіття впливає на національне виробництво й окремих людей?

Спробуємо дати відповідь на поставлені запитання, згадавши курс «Основи економіки».

Рівень безробіття — це відношення кількості безробітних до наявної робочої сили (це питома вага людей у наявній робочій силі, які досягли працездатного віку, активно шукають роботу і не можуть її знайти).

У розвинутих країнах рівень безробіття нині коливається в інтервалі від 2–2,5 % у Японії, де традиційно найнижчий рівень безробіття, до 6–8 % у США і 12 % — у Польщі та інших країнах. У багатьох країнах, що розвиваються, частка безробітних становить близько чверті економічно активного населення.

Серед **причин безробіття населення** виділяють такі:

1. Зміна місця проживання людини, переїзди, пошук першої роботи тощо.
2. Збільшення числа тих, хто втратив роботу під час спаду виробництва.
3. Наявність працездатного населення, що шукає нову роботу (випускники шкіл і ВНЗ або люди, які раніше вийшли зі складу робочої сили, а тепер знову шукають роботу).
4. Можливість добровільного безробіття за умови гнучкої зарплати, коли кваліфіковані працівники вирішують не працювати за даної зарплати.
5. Наявність вимушеного безробіття з різних причин.

Таким чином, люди стають безробітними з різних причин. Дехто хоче знайти кращу роботу з вищою заробітною платою і тому знаходяться «між роботами». Іноді скорочується попит на робочу силу певних спеціальностей або зменшується загальна кількість робочих місць.

Згадаймо **основні типи безробіття** з курсу «Основи економіки».

Фрикційне безробіття – тимчасове безробіття, пов'язане з пошуком або очікуванням роботи в найближчому майбутньому. Одні люди добровільно змінюють місце, шукаючи краще. Інші стають безробітними внаслідок звільнення з попереднього місця і швидко знаходять нове. До цього ж типу безробітних відносяться молоді люди, які вперше шукають роботу, а також ще одна категорія – сезонні робітники.

Таке безробіття неминуче для економіки, інколи спеціалісти навіть вважають його бажаним. Завдяки такому знаходженню «між роботами» люди знаходять кращу роботу з більш високими доходами, зростає продуктивність їхньої праці і відбувається раціональніший розподіл робочої сили.

Структурне (технологічне) безробіття виникає у зв'язку зі змінами технологій, а також структурою виробництва. Впровадження нової технології виробництва може зробити «зайвими» робітників певних спеціальностей. Одночасно виникає попит на робочу силу інших, нових професій. До того ж постійно змінюється розподіл робочих місць між різними регіонами. Зміни в структурі робочих місць відбуваються швидше, ніж у структурі робочої сили, це основна причина існування такого виду безробіття. Як наслідок – вільні робочі місця і відсутність у безробітних необхідних навичок, щоб їх зайняти. Такі люди, на відміну від «фрикційних» безробітних, повинні або змінити професію і пройти перепідготовку, або підвищити свою кваліфікацію (це потенційні клієнти центрів зайнятості). Звичайно, це потребує часу, тому структурне безробіття є більш тривалим і вважається серйознішим, ніж фрикційне.

Циклічне безробіття пов'язане з коливаннями ділової активності в економіці. Коли сукупний попит на товари і послуги зменшується, скорочуються інвестиції, а безробіття зростає. З цієї причини циклічне безробіття називають безробіттям, зумовленим дефіцитом попиту. Виникає воно у фазах кризи і депресії, тобто звільнення з роботи в такий час обумовлено кризою надвиробництва. Найбільше в історії циклічне безробіття (досягло 25 %) було зафіксовано у розпалі «великої депресії» у США.

Приховане безробіття є особливо характерним для сільського населення через те, що вони змушені шукати роботу на стороні: найматися до заможних землевласників, працювати в сезонних будівельних бригадах, займатися дрібним кустарним промислом. Усе це носить, як правило, нерегулярний характер. Таке безробіття є також і в містах. Воно проявляється в тому, що працівники мають неповний робочий день або перебувають у неоплачуваній відпустці.

Вплив безробіття на економіку не варто оцінювати тільки негативно, оскільки, якщо економіка функціонує в умовах природного рівня безробіття, то останнє виконує конструктивну функцію. Безробіття означає наявність резерву незайнятої робочої сили, який можна задіяти у разі розширення виробництва або структурних перебудов.

Безробіття викликає також зниження купівельної спроможності населення, скорочення заощаджень, зниження інвестиційного попиту, а також скорочення і спад виробництва тощо.

До негативних наслідків безробіття слід також віднести посилення тиску на державний бюджет, втрати суспільства у зв'язку з оплатою навчання, професійної підготовки, перепідготовки та забезпечення певного рівня кваліфікації людям, що в кінцевому результаті не зможуть застосувати отримані знання та, відповідно, окупити кошти, витрачені на це суспільством.

Є й неекономічні наслідки безробіття – *психологічні, соціальні, політичні*, які виникають внаслідок втрати людьми роботи.

На індивідуальному рівні неекономічні наслідки безробіття полягають у тому, що неможливість знайти роботу впродовж тривалого періоду викликає зниження життєвого рівня, появу почуття втрати власної гідності. Це призводить до психологічних криз і відчаю, нервових зривів і серцево-судинних захворювань, втрати друзів, розладу в родині тощо. Втрата стабільного джерела доходів може підштовхнути людину до здійснення злочину, асоціальної поведінки.

Запитання та завдання для обговорення

1. Чи можете ви навести приклади, коли ваші знайомі чи близькі були безробітними? Яким чином вони працевлаштувались?
2. Чому безробіття викликає в суспільстві негативні явища? Обґрунтуйте власну думку.
3. Назвіть проблеми, що виникають у сім'ї в результаті втрати роботи одним із батьків.

УРОКИ 12–13. Промислова власність.
Наукова та дослідницька діяльність.
Раціоналізаторство та винахідництво

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *визначати* поняття «інтелектуальна власність», «промислова власність», «авторське право», «раціоналізаторство» та «винахідництво»;
- *усвідомлювати* значення наукової та дослідницької діяльності, раціоналізаторства та винахідництва.

Основні поняття:

Раціоналізація (від лат. *rationalis* – розумний, *ratio* – розум) – удосконалення, введення доцільнішої організації чого-небудь (напр., раціоналізація виробництва).

Винахідницьке право – сукупність норм, що регламентують відносини, пов'язані зі створенням і застосуванням винаходів та інших результатів творчості, які використовуються у виробництві.

Винахід – об'єкт промислової власності, якому надається правова охорона на основі патенту. Винахід повинен бути технічним рішенням, що володіє новизною, неочевидністю і виробничою застосовністю.

Інтелектуальна власність – умовний збірний термін. Включає права, що відносяться до літературного, художнього і наукового творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телепередач (тобто авторські права); наукових відкриттів, винаходів та інших прав, пов'язаних із різними видами промислової власності, а також із захистом від недобросовісної конкуренції.

Промислова власність – виняткове право на нематеріальні цінності: винахід, товарний знак, промисловий зразок і т. п. Регламентується національним законодавством і міжнародними договорами (наприклад, Паризька конвенція 1883 р. про охорону промислової власності).

Обладнання: Закон України «Про інтелектуальну власність».

На першому уроці з теми учням можна дати завдання підготувати доповіді на теми:

1. Раціоналізаторські пропозиції та винаходи українських вчених здійснені протягом останніх десятиліть.
2. Наукова та дослідницька діяльність науково-дослідних інститутів України.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Державна політика збереження інтелектуальної власності є важливою складовою загальнодержавної політики, спрямованою на досягнення суспільством якісно нового рівня розвитку, посилення промислового потенціалу держави, задоволення потреб населення, зростання обсягів виробництва й підвищення конкурентоспроможності продукції.

Відповідно до цього діяльність уповноваженого урядового органу з питань промислової політики – Міністерства промислової політики України – спрямована на збереження, підтримку і розвиток вітчизняних товаровиробників у промисловому секторі економіки, що забезпечує життєві інтереси країни, насамперед її економічну, оборонну, енергетичну й екологічну безпеку, а також соціальний і культурний рівень життя народу.

Надзвичайно важлива складова цієї діяльності – проведення відповідної політики у сфері збереження інтелектуальної власності.

Найважливішими у діяльності Мінпромполітики є такі питання:

- комерціалізація інтелектуальної власності;
- оцінка нематеріальних активів підприємств усіх форм власності;
- вибір правильного шляху поведінки з об'єктами інтелектуальної власності промислових підприємств;
- механізми впровадження винаходів.

Завданнями центральних органів виконавчої влади у цьому напрямі є вдосконалення нормативно-правової бази та на її основі запровадження механізмів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності — найскладнішого етапу в ланцюзі, який пов'язує науку зі споживачем.

Центральні органи виконавчої влади продовжують роботу з розроблення проектів нормативно-правових актів, пов'язаних із законодавчим визначенням і розподілом прав держави та виконавців науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що проводяться за рахунок державних коштів, нормативно-правових актів щодо трансферу технологій та ін. Прийняття Закону України «Про особливості введення в цивільний оборот об'єктів інтелектуальної власності, що створені за рахунок державних коштів», згідно з яким кошти, отримані від реалізації нематеріальних активів, мають бути спрямовані на відтворення науково-технологічної сфери України, є нагальною потребою для держави. З прийняттям зазначеного закону задіяно механізм розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ) та державне регулювання правовідносин з уведення їх у цивільний обіг. Доцільно було б залишити у державній власності лише виключні майнові права на ОІВ, які належать до сфери національної безпеки й оборони країни.

У 2003 р. Мінпромполітики провело інвентаризацію ОІВ, створених за державні кошти, але сьогодні на державному рівні до кінця не вирішено питання щодо прав на ці об'єкти. Держава не має достатньо коштів на утримання зазначених об'єктів, а залишати їх на відповідальному зберіганні на підприємствах неефективно.

Важливий крок до комерціалізації ОІВ — запровадження трансферу технологій. Складовими трансферу є виявлення об'єктів купівлі-продажу; визначення їх ринкової вартості залежно від обраного способу трансферу, експертизи та відповідної сертифікації об'єкта; прямої або заставної закупівлі за ринковими або заставними цінами, що тісно пов'язано з контрактними чи договірними роботами; визначення конкретних умов реалізації результату науково-технічної діяльності. Уже розроблено проект Закону України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій». Цей законопроект, направлений на посилення державного впливу на міжнародний і міжрегіональний трансфери технологій, законодавчо врегулює створення загальнонаціональної мережі трансферу технологій. Таким чином ці два законопроекти допоможуть розв'язати чимало проблем, нагромаджених за десятиліття.

Одним із важливих питань, пов'язаних із комерціалізацією інтелектуальної власності, є перепрофілювання ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження» на патентно-кон'юнктурні дослідження, які проводитимуться з метою вивчення конкурентоспроможності вітчизняної товарної продукції, потреб держави і суспільства у виробництві промислової продукції, можливості її безперешкодного просування на внутрішні та зовнішні ринки. Однією з вимог виконання науково-дослідних робіт за державні кошти є обов'язкове проведення патентних досліджень. Нині цей стандарт переглядається з метою введення додаткових вимог до кон'юнктурних досліджень, які мають передувати будь-якому науково-технічному дослідженню. Дослідження унеможливають виконання та впровадження робіт, які виявляються неконкурентоспроможними на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Об'єкти промислової інтелектуальної власності, які є об'єктами комерціалізації, — джерело важливих ресурсів для ефективного розвитку будь-якого підприємства. До них можна віднести:

- використання власних ОІВ у комерційній діяльності шляхом виробництва і продажу відповідних продуктів і послуг з їх використання або продажу ліцензій на них, а також використання ОІВ як нематеріального активу для здійснення фінансово-економічних операцій;
- використання винаходів, створених іншими особами, через купівлю у власника відповідних прав, заснування спільних підприємств, трансферу технологій;

- отримання технічних або технологічних відомостей через застосування добросовісного методу до загальнодоступних запатентованих винаходів (корисних моделей) і наступного створення винаходів, удосконалених або рівноцінних;
- вільне використання загальнодоступних відомостей за умови уникнення порушення прав інтелектуальної власності третіх осіб.

Важливим є також визначення стану справ у сфері поводження з ОІВ на промислових підприємствах. Для цього необхідно:

- провести інвентаризацію наявності відділів із питань інтелектуальної власності на промислових підприємствах;
- інформувати керівників про можливі проблеми у сфері захисту ОІВ;
- розробити типові форми договорів у сфері поводження з ОІВ та інформувати про них керівників підприємств;
- щорічно проводити семінар-навчання в Мінпромполітики з питань інтелектуальної власності;
- створити спеціальний підрозділ з питань інтелектуальної власності.

Процес винахідництва за часів кризи також зазнав значної деформації. Одна з перешкод для винахідництва в Україні полягає в тому, що як фахівці, так і окремі громадяни не мають вільного доступу до сучасної патентної інформації. Особливо це стосується регіонів. Відсутність достатньої інформації є перешкодою експорту наукоємної продукції, що можливо лише за умови проведення патентного пошуку, одержання інформації про винаходи.

Нині, коли формується громадянське суспільство в Україні, зросла кількість пропозицій, які надходять від винахідників і раціоналізаторів-аматорів. Ця категорія людей продовжує зберігати високу активність. Треба зазначити, що основна частина цих листів містить ідеї та пропозиції, не захищені в установленому законодавством порядку патентами та свідоцтвами.

Затягання та завдання для обговорення

1. Підготуйте додаткову інформацію щодо винаходів і раціоналізаторських пропозицій українських учених у різних галузях науки і техніки.
2. Чому питанням власності в Україні сьогодні приділяється велика увага?

УРОКИ 14–15. Авторське право і суміжні права. Права й обов'язки власників охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати*, що таке авторське право, якими законами воно захищається в Україні;
- *усвідомлювати* права й обов'язки власників охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності.

Основні поняття:

Авторський договір — договір між автором (або його спадкоємцями) і видавництвом, театром, кіностудією і т. п. про використання твору літератури, науки або мистецтва (видавничий, постановочний, сценарний та ін. авторський договір).

Авторське право — розділ цивільного права, що регулює відносини, пов'язані зі створенням і використанням (видання, виконання і т. д.) творів науки, літератури і мистецтва, виражених в усній, письмовій або іншій об'єктивній формі, що допускає їх відтворення. Авторське право розповсюджується на твори як випущені, так і не випущені у світ. Регулюється національним правом і міжнародними конвенціями з охорони авторських прав. Авторські права належать до об'єктів інтелектуальної власності.

Обладнання: Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Законодавство у сфері авторського права і суміжних прав

Нині в законодавстві України закладено основи для дієвого контролю за використанням об'єктів авторського права і суміжних прав.

З метою підвищення ефективності застосування правових норм у 2007 р. внесені зміни до статей 176, 177, 229 Кримінального кодексу України, якими посилена відповідальність за злочини у сфері інтелектуальної власності, а ст. 203-1 викладено у новій редакції, згідно з якою зменшено поріг настання кримінальної відповідальності до 4000 грн.

Адміністративна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності застосовується у випадках, передбачених статтями 51-2, 164-3, 164-6, 164-7, 164-9 та 164-13 Кодексу про адміністративні правопорушення, зокрема у разі: порушення прав інтелектуальної власності, здійснення дій, що становлять акти недобросовісної конкуренції, незаконного розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва.

Для розв'язання проблем, пов'язаних з проявами «піратства» у сфері авторського права і суміжних прав, у 2002 р. прийнято Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», яким у липні 2005 р. посилені правові норми щодо відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та недопущення виробництва і розповсюдження піратської продукції.

У 2003 р. внесено зміни до Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних», яким додатково запроваджено обов'язкове маркування контрольною маркою у вигляді голографічного захисного елемента примірників комп'ютерних програм, баз даних, відеограм. Це дозволило вживати заходи для припинення піратства у сфері інтелектуальної власності та встановити контроль за розповсюдженням зазначених примірників.

Чинний закон України «Про авторське право і суміжні права» заклав основи правомірного використання авторського права і суміжних прав. Однак на даний час він потребує внесення змін і доповнень.

Співпраця Державного департаменту з іншими органами виконавчої влади зі здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері авторського права і суміжних прав

На забезпечення ефективного контролю за виконанням вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав спрямована діяльність таких органів державної влади:

- Міністерства внутрішніх справ України;
- Державної митної служби України;
- Антимонопольного комітету України;
- Служби безпеки України;
- Державної податкової адміністрації України;
- Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва;

- Міністерства освіти і науки України;
- Міністерства культури України;
- Міністерства економіки України.

Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» за № 285 від 27. 04. 01 р. у складі Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України створено підрозділ державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Вони розпочали роботу із січня 2003 р. і нині діють майже в усіх регіонах України, здійснюючи перевірки суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів авторського права і суміжних прав, залучаючи представників правоохоронних і контролюючих органів, представників правовласників і міжнародних організацій.

За ініціативи Державного департаменту зазначеними міністерствами і відомствами затверджено спільну Програму скоординованих дій правоохоронних і контролюючих органів боротьби з незаконним виробництвом, розповсюдженням і реалізацією аудіо- і відеопродукції, компакт-дисків та інших об'єктів інтелектуальної власності. У Програмі визначено основні напрямки співробітництва щодо проведення єдиної політики у боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності на всій території України.

«Авторське право».
Тест за матеріалами Програми Intel®
«Навчання для майбутнього»

1. Чи вважається стаття, опублікована в Інтернеті, об'єктом авторського права?

А. Так.

Б. Ні.

В. Так, за умови, що ця ж стаття протягом одного року буде видана друком.

Правильна відповідь — **А.** (Будь-яка стаття, вперше оприлюднена в мережі Інтернет, як здобуток дослідження чи літературний твір, є об'єктом авторського права. Факт попереднього чи наступного видання друком не відіграє ніякої ролі. Власник виключних авторських прав для оголошення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, який розміщується на кожному екземплярі твору і складається з трьох елементів: латинської літери «С» в колі — ©, імені (найменування) власника виключних авторських прав, року першого оприлюднення в мережі Інтернет чи в друкованому вигляді.)

2. Чи можна вільно використовувати матеріали веб-сайту, якщо на ньому відсутній надпис про захист авторських прав?

А. Так.

Б. Ні.

Правильна відповідь — **Б.** (Наявність згаданих даних на веб-сайті є необов'язковим. Авторські права виникають автоматично, як тільки робота створена. Для цього не вимагається дотримання будь-яких формальностей. Якщо стаття написана, то це означає, що вона комусь належить, і без дозволу цієї людини її роботу використовувати не можна. Те, що автор не поставив надпис про належність авторських прав, зовсім не означає, що він дозволив використовувати свою роботу. Але надпис ставити доцільно для того, щоб попередити користувачів про захист роботи.)

3. Чи правомірно говорити про неможливість використання будь-яких матеріалів без дозволу їх авторів?

А. Так.

Б. Ні.

Правильна відповіді — **Б.** (Недоцільно бути категоричними у питанні використання електронних матеріалів. Авторські права не розповсюджуються на факти, ідеї, методи, процеси, системи, концепції, принципи, відкриття. Нікому не можуть належати ексклюзивні права на деякий факт. Авторські права захищають лише те, яким чином (якими словами) ці факти висвітлюються.)

Законами про авторські права передбачені ще кілька випадків, коли авторську роботу можна використовувати без дозволу автора. Наприклад, для певних цілей (критика, інформативні, наукові цілі) дозволяється цитування опублікованих робіт. Обсяг цитування повинен відповідати тій меті, для якої використовується чужа робота. Якщо можливості використання роботи від такого цитування постраждали, то автора цитування можна обвинуватити в порушенні авторських прав.

Дозволено використовувати роботу в навчальних цілях. Наприклад, у школі вчитель має право розтиражувати статті (чи навчальний посібник) і роздати учням. Однак, при цьому не повинні страждати права автора. Наприклад, копіювання всього підручника, швидше за все, буде порушенням авторських прав.)

4. *Учень скачав 10 фотографій з різних Інтернет-сайтів для своєї мультимедійної презентації. На останньому слайді своєї презентації він вказав список усіх веб-посилань на сайти, з яких він брав інформацію та фотографії. Чи порушено учнем права авторів фотографій?*

А. Так.

Б. Не можна дати остаточну відповідь, оскільки невідомо, як буде використовуватися така презентація.

В. Ні.

Правильна відповідь — **В.** (Учнем були зроблені всі необхідні посилання на роботи авторів.)

5. *Учениця скачала свою улюблену пісню для фонового озвучування своєї мультимедійної презентації. Ця презентація буде показана лише в класі. Чи був порушений закон про авторське право авторів та виконавців пісні?*

А. Ні, оскільки презентація створена для навчальних цілей і використання тільки в класі.

Б. Ні, оскільки авторські права на пісню, розміщену на веб-сайті, має власник веб-сайту.

В. Так, закон порушено.

Правильна відповідь — **А.** (Закон про авторське право не порушено, оскільки презентація створена з навчальними цілями і буде показана тільки в класі. Проте слід вказати адресу сайту, звідки отримана пісня.)

6. *Учитель створив освітній веб-сайт і розмістив його в Інтернеті. У цьому сайті були використані тексти з інших веб-сайтів, а також твори та есе його учнів. Ніяких дозволів він не отримав і посилань не надавав. Чи були порушені чийсь авторські права?*

А. Так, були порушені права авторів текстів, взятих з Інтернету.

Б. Так, були порушені права учнів, авторів творів та есе.

В. Так, були порушені і права учнів, і права авторів текстів.

Г. Ні, нічий права не були порушені, оскільки веб-сайт був створений з освітніми цілями.

Правильна відповідь — **В.** (Оскільки веб-сайт був розміщений в Інтернеті, то були порушені і права авторів текстів, і авторів творів та есе, і авторів веб-сайту.)

7. *Чи можна розмістити на своєму сайті видану друком статтю певного автора?*

А. Можна, із вказуванням імені автора і джерела запозичення.

Б. Можна, з дозволу видавця, який видав дану статтю.

- В.** Можна, але обов'язково з дозволу автора і з виплатою йому авторського гонорару.
- Г.** Можна, оскільки опубліковані статті не охороняються авторським правом.

Правильна відповідь — **Б.** (Для використання статті необхідно запитати дозвіл у самого автора чи у правовласника друкованого видання на розміщення статті на своєму сайті.

Причому для уточнення, кому належать виключні права на використання даного матеріалу, ви можете звернутися як до автора, так і до видавця, у збірнику якого розміщена стаття, що вас зацікавила.

Виключення для вільного використання становлять лише статті, правомірно надруковані в газетах чи журналах з поточних економічних, політичних, соціальних і релігійних питань. Такі статті можна розміщувати без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням його імені і джерела запозичення.)

8. Яку інформацію необхідно вказати у разі цитування статті, що розміщена на іншому авторському сайті?

- А.** Ім'я автора.
- Б.** Ім'я автора, назву статті, електронну адресу сайту, з якого запозичена стаття.
- В.** Електронну адресу сайту, з якого запозичена стаття.
- Г.** Назву статті і назву сайту.

Правильна відповідь — **Б.** (Зазначення імені автора і назви статті потрібно для дотримання його авторських прав, а вказівка джерела — для дотримання авторських прав власника сайту. Повідомлення лише одного з цих правовласників веде до порушення прав іншого.)

9. Чи належать авторські права на веб-сайт його власнику?

- А.** Так.
- Б.** Ні.
- В.** Так, лише за умови, що всі матеріали сайту зроблені автором самостійно.

Правильна відповідь — **В.** (Авторські права на веб-сайт можуть належати його власнику лише в тому випадку, коли він створювався цим власником від початку до кінця самостійно: власник сам створював програмний код, тексти, робив фотографії, малював свою графіку. Якщо власник запрошував до роботи іншого виконавця (наймав на роботу фахівців), наприклад, фотографа, або використовував фотографії, зроблені іншою людиною, він не може автоматично володіти й авторськими правами лише тому, що вважається власником сайту.

Авторське право на веб-сайт завжди належать авторам — програмістам, фотографам, художникам. Для того щоб стати власником авторських прав на свій веб-сайт, необхідно підписати угоду про передавання авторських прав або в угоді про створення сайту вказати, що авторські права передаються власнику.)

10. Чи вважається порушенням закону про авторське право використання без дозволу робіт іншого автора, якщо при цьому не заробляються гроші?

- А.** Так.
- Б.** Ні.

Правильна відповідь — **А.** (Це є порушення закону. Використання чужої роботи без дозволу автора порушує авторські права незалежно від того, одержує порушник прибуток від такого використання чи ні. Факт того, чи збагачується користувач на використанні чужої роботи чи ні, впливає лише на ступінь його відповідальності. Для тих, хто перепродує комп'ютерні програми на своєму веб-сайті без дозволу власника авторських прав на них, законом передбачається велика відповідальність, порівнюючи з тими, хто просто використовує цю програму без її реєстрації (не сплатив за неї гроші). Однак обидва випадки є порушенням авторських прав.)

11. Чи можна вважати правильною думку, що в Інтернеті нічого не можна довести і будь-які порушення закону про авторське право залишаться безкарними?

А. Так.

Б. Ні.

Правильна відповідь — **Б**. (Довести у суді факт незаконного копіювання інформації з Інтернет-сайту не набагато складніше, ніж під час роботи з друківаними паперовими джерелами. Інша справа, що у більшості випадків цього не роблять через складність процедури судових розглядів і великої суми відшкодування. Але ніколи не слід забувати про інші способи захисту прав авторів, не пов'язаних із судами. Втрата, яку понесе репутація, а можливо, і не лише репутація, може багато значно зменшити прибутки від нелегальних публікацій.)

Практична робота «Складання списку посилань на використані ресурси Інтернету»

Мета: навчити учнів складати список посилань на використані ресурси Інтернету.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Завдання. Зайдіть в Інтернет, знайдіть 5 сайтів з теми «Основи споживчих знань» і складіть список посилань на використані ресурси Інтернету. Результати роботи занесіть у подану таблицю:

Назва веб-сайту	URL-адреса сайту	Ресурси (текст, малюнок, звук) для проекту, які можна знайти на веб-сайті

Запитання та завдання для обговорення

1. Назвіть органи державної влади, діяльність яких спрямована на забезпечення ефективного контролю за виконанням вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав.

2. Що передбачає Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»? Чи доводилось вам бути свідками порушення цього закону?

3. Розгляньте дані *таблиці* (с. ХХХ). «Показники роботи державних інспекторів з питань інтелектуальної власності». Зробіть аналіз даних і відповідні висновки.

4. Чому захист прав інтелектуальної власності та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері розповсюдження об'єктів авторського права та суміжних прав потребує вдосконалення? Аргументуйте свою відповідь конкретними прикладами.

УРОКИ 16–17. Система захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *уявляти* систему захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті в Україні;
- *уміти* заповнювати лист на право використання інтелектуальної власності.

Основні поняття:

Доменне ім'я — ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

Обладнання: Закон України «Про інтелектуальну власність».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Ще кілька десятиліть тому ніхто й гадки не мав, що поняття «кіберпростір» стрімко увійде в наше життя. Разом із ним з'явилась низка нових проблем, обумовлених особливостями самого Інтернету: його віртуальною суттю, швидкою змінюваністю, відсутністю територіальних меж. Це гострі проблеми суспільного, політичного, комерційного та юридичного значення. Невирішеність цих проблем може гальмувати розвиток галузі, яка обіцяє різноманітні вигоди для всього суспільства.

Завдяки позатериторіальному характеру відносин в Інтернеті кожен, хто має доступ до нього, потенційно може діяти в різних країнах. Розвиваються комерційні відносини в Інтернеті: електронна торгівля, реклама товарів і послуг, Інтернет-аукціони та ін. Тобто віртуальна комерційна діяльність нагадує таку саму діяльність у реальному просторі, де діють реальні закони.

До правового регулювання відносин у віртуальному світі дуже складно застосовувати національне законодавство з його територіальною природою. Інтернет як саморегулююча інформаційна система виходить за межі системи правових норм усіх країн світу. Відкриваються широкі можливості для використання інтелектуальної власності, зокрема знаків для товарів і послуг під час реклами, фірмових найменувань, зазначень походжень товарів. Разом із тим виникає безліч запитань. Кожен підприємець знає, що за розміщення реклами треба платити податок, для використання знака для товарів і послуг — отримати ліцензію від власника прав на нього.

А що у віртуальному світі? Чи потрібно підприємству сплачувати податок від розміщення реклами, якщо воно рекламує свої послуги через Інтернет на власному веб-сайті? Чи є неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті порушенням прав власників виключних прав на ці об'єкти? Відповідно до якого законодавства захищати ці права?

Дискусії та проблеми, пов'язані з діяльністю в Інтернеті, дедалі частіше стають предметом судового розгляду. З метою регулювання відносин у даній сфері повинні бути встановлені певні «правила гри». Адже потенціал, який дає комерційна діяльність в Інтернеті, може бути повністю реалізований лише в тому середовищі, де поважають і гарантують права всіх: і законних власників, і законних користувачів.

У чому полягають проблеми захисту прав інтелектуальної власності, пов'язані з інтенсивним розповсюдженням Інтернету в усіх країнах світу?

Об'єкти інтелектуальної власності, зокрема знаки для товарів і послуг як важливий інструмент просування товарів і послуг на ринку, широко використовуються в електронній торгівлі, що здійснюється через Інтернет. Завдяки технологіям Інтернету підприємці отримали можливість використовувати свої знаки для товарів і послуг у найрізноманітніших формах. Таке використання часто не підпадає під традиційне поняття «використання знака».

Найчастіше в Інтернеті використовується знак для товарів і послуг у доменних іменах. В усьому світі для цього використовують власні фірмові найменування або знаки для товарів і послуг — торговельні марки. Це дає відповідний ефект: створює або підтримує у користувача Інтернету зв'язок між діяльністю певного підприємства і змістом інформаційних масивів в Інтернеті. Таким чином, доменні імена також можна віднести до засобів індивідуалізації комерційних підприємств.

Під час реєстрації знаків для товарів і послуг проводиться експертиза й у разі виявлення невідповідності умовам надання правової охорони, встановленим законом, знак не реєструється. Право на доменне ім'я виникає разом із підключенням користувача до Інтернету та його реєстрацією в недержавній організації, і ніяка експертиза при цьому не проводиться. Власники доменів отримують право на їх використання, яке багато в чому є подібним до виключного права на використання знака для товарів і послуг, через що і комерційна цінність таких доменів дуже велика. Крім того, використання доменів не має територіальних обмежень. Така система реєстрації доменних імен призводить до конфліктів між власниками доменів і власниками виключних прав на знак.

Поширеним порушенням прав власників інтелектуальної власності є неправомірна реєстрація чи притримування назв доменів, тотожних чи подібних до існуючих знаків для товарів і послуг, з метою їх комерційного використання чи продажу законним власникам цих знаків. Така діяльність отримала назву «кіберсквотинг» — захоплення доменних імен. Використовуючи недосконалість реєстраційної системи доменних імен, кіберсквотери реєструють назви відомих знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, прізвища відомих людей без згоди їхніх власників. Оскільки реєстрація доменних імен є порівняно недорогою процедурою, кіберсквотери реєструють сотні доменних імен. Потім вони виставляють на продаж або пропонують ці імена безпосередньо компаніям-власникам знаку або фірмового найменування за значні суми. Це прояв недобросовісної конкуренції у віртуальному світі. Власники цих позначень змушені для власного використання в Інтернеті купувати свої ж назви знаків для товарів і послуг.

Незаконна діяльність у сфері інтелектуальної власності в Інтернеті стосується також і авторського права, зокрема недозволеного розповсюдження творів, захищених авторським правом, наприклад комп'ютерних програм або музичних творів.

Як відомо, охорона прав на інтелектуальну власність здійснюється відповідно до національного законодавства та міжнародних договорів. За неправомірне використання знака для товарів і послуг, винаходу, промислового зразка, літературного твору в реальному світі передбачена відповідальність, у тому числі й кримінальна, залежно від порушення.

Конфлікти, пов'язані з розміщенням і використанням інформації з Інтернету, дедалі частіше стають предметом судового розгляду. Їх розв'язання ускладнюються, оскільки в умовах Інтернету розмивається одне з основних понять законодавства про авторське право — відтворення. Часто суди не визнають розміщення творів у Інтернеті відтворенням у розумінні ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Крім того, відсутність посилань на автора та інших вихідних даних під час відтворення цієї інформації відразу кількома особами на різних сайтах Інтернету вкрай ускладнює встановлення винного у порушенні авторських прав.

Відносини в Інтернеті й досі залишаються недостатньо врегульованими як чинним законодавством України, так і відповідними договорами між окремими суб'єктами інформаційних відносин.

Указ Президента України за № 928 від 31 липня 2000 р. «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» визначив завдання щодо вирішення цієї проблеми.

Уперше в Україні в Указі дається юридичне визначення поняття Інтернету як глобальної інформаційної мережі. Указом встановлено, що розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі, забезпечення широкого доступу до Інтернету громадян та юридичних осіб усіх форм власності в Україні, належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів є одним з пріоритетних напрямів державної політики у сфері інформатизації, задоволення конституційних прав громадян на інформацію, розвитку підприємництва, побудови відкритого демократичного суспільства. В Указі окреслені основні напрями використання Інтернету, що дозволяє визначити і відповідне законодавство, яке має їх регулювати.

Нині в Україні зроблено перші кроки до законодавчого врегулювання використання об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті. Зокрема, Верховною Радою України в липні 2002 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності»,

відповідно до якого внесено зміни до деяких законодавчих актів України щодо використання об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті.

Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» визначено, що пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, є також використанням винаходу, промислового зразка та топографії інтегральної мікросхеми.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» вперше у національному законодавстві визначає поняття «доменне ім'я» як ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

Крім того, розширено поняття використання знака: ще донедавна під використанням знака визнавали застосування його на товарах і при наданні послуг, для яких його зареєстровано, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, рахунках, на бланках і в іншій документації, пов'язаній з уведенням зазначених товарів і послуг до господарського обороту. Закон доповнено положенням, згідно з яким використанням знака визнається також використання в Інтернеті знака та доменних імен, тотожних чи подібних до знака настільки, що їх можна сплутати.

Таким чином, на цей час в Україні законодавчо визначено, що неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті є порушенням виключних прав власників на ці об'єкти. Тобто власник прав на об'єкти інтелектуальної власності у разі виявлення їх, тепер навіть в Інтернеті, може звернутися до суду з приводу порушення своїх прав.

Аналіз проблем охорони знаків для товарів і послуг у зв'язку з їх використанням в Інтернеті вимагає розробки спеціальних міжнародних норм для регулювання відносин в Інтернеті, а також удосконалення національного законодавства.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) протягом кількох останніх років проводила дослідження, спрямовані на розробку рекомендацій для усунення конфліктів щодо інтелектуальної власності в Інтернеті.

Цей процес розпочався ще у 1998 р., і нині вже є певні результати, викладені, зокрема, в документі ВОІВ «Дослідження, що стосуються використання знаків для товарів і послуг в Інтернеті», метою якого є розробка принципів використання знака в Інтернеті, та Спільних рекомендацій, що стосуються положень правової охорони товарних знаків та інших прав промислової власності в Інтернеті, прийнятих Асамблеєю Паризького союзу і Генеральною Асамблеєю ВОІВ.

Ці рекомендації пропонують, наприклад, визначення поняття доменного імені, конфліктного з добре відомим знаком: доменне ім'я в Інтернеті вважається конфліктним зі знаком, якщо це доменне ім'я або суттєва його частина є відтворенням, імітацією, перекладом або транслітерацією добре відомого знака і доменне ім'я зареєстроване або використовується недобросовісно.

Практична робота

«Заповнення листа на право використання інтелектуальної власності»

Мета: отримати уявлення про лист з проханням на дозвіл щодо використання інтелектуальної власності, навчитись заповнювати його.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Розгляньте приклад листа, визначте інформацію, що в ньому міститься, та інформацію, що її треба додати до нього.

Лист із проханням про дозвіл на використання.

(Зразок для тренінгу за програмою Intel®

«Навчання для майбутнього»)

Увага (звернення до учасників тренінгу)! Коли ви заповните всі поля в листі, скопіюйте його до вашого електронного листа, відправте цього листа, збережіть його в папці Портфоліо проекту

для збереження дозволів на використання матеріалів та про авторське право, роздрукуйте цього листа.

<Клацніть тут мишею і введіть дату>.

<Клацніть тут мишею і введіть ім'я адресата>.

<Клацніть тут мишею і введіть назву організації адресата>.

<Клацніть тут мишею і введіть пошту чи електронну адресу адресата>.

Шановний(а) ... <Клацніть тут мишею і введіть ім'я адресата>!

Звертається до Вас <Клацніть тут мишею і введіть своє повне ім'я> вчитель <Клацніть тут мишею і введіть назву Вашого навчального закладу>. Я проводжу в класі навчальний проект за програмою Intel® «Навчання для майбутнього» з використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Я б хотіла (хотів) використати <Клацніть тут мишею і вкажіть, що саме – МАЛЮНКИ/ФОТО/ВІДЕО/ЗВУКИ> з <Клацніть тут мишею і введіть назву веб-сайту>, що розташований на <Клацніть тут мишею і введіть веб-адресу>, які я хочу використати в моєму прикладі навчального веб-сайту, мультимедійній презентації та/чи публікації.

Я хочу використати цей приклад проекту для того, щоб показати учням мого класу, які роботи вони мають створювати в ході виконання навчального проекту. Проте ці приклади можуть бути використані не тільки для показу в моєму класі.

Чи належить Вам авторське право на ці малюнки/фото/звук/відео? Якщо так, чи можете Ви дати мені дозвіл на їх використання? Безумовно, я вкажу Ваш сайт у списку використаних ресурсів та будь-яку іншу інформацію, яку Ви хотіли б включити, для захищення авторського права. Дякую за Вашу увагу.

<Клацніть тут мишею та введіть своє ім'я>.

<Клацніть тут мишею та введіть свою посаду>.

<Клацніть тут мишею та введіть вашу контактну адресу>.

Запитання та завдання для обговорення

1. Як ви вважаєте, чому відносини в Інтернеті і досі залишаються недостатньо врегульованими як чинним законодавством України, так і відповідними договорами між окремими суб'єктами інформаційних відносин?

2. Про що йдеться в Законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» (це завдання можна дати як домашнє випереджувальне завдання).

УРОКИ 18–19. Реєстрація авторського права.

Ліцензія як правова форма реалізації виключного права на об'єкт інтелектуальної власності.

Практична робота

«Підбір прикладів, які б вказували на порушення прав інтелектуальної власності»

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *називати* конкретні приклади порушення прав інтелектуальної власності;
- *визначати* ліцензування як реалізацію права на об'єкт інтелектуальної власності;
- *називати* об'єкти авторського права.

Основні поняття:

Ліцензія — документ державного зразка, який засвідчує право на заняття вказаним у ньому видом господарської діяльності протягом певного терміну за умови виконання ліцензійних умов.

Орган ліцензування — орган виконавчої влади, визначений Кабміном, або спеціально уповноважений виконавчий орган місцевих рад для ліцензування певних видів господарської діяльності.

Обладнання: Закон України «Про інтелектуальну власність».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Ліцензія — це документ державного зразка, який засвідчує ваше право на заняття вказаним у ньому видом господарської діяльності протягом певного терміну за умови виконання ліцензійних умов.

Орган ліцензування — орган виконавчої влади, визначений Кабміном, або спеціально уповноважений виконавчий орган місцевих рад для ліцензування певних видів господарської діяльності. Для різних видів діяльності орган ліцензування може бути різним. З'ясувати, де видається та або інша ліцензія, можна в районній державній адміністрації.

Якщо ви бажаєте отримати ліцензію, вам або вашій уповноваженій особі потрібно звернутися до відповідного органу ліцензування із заявою встановленого зразка, у якій мають бути вказані:

- ПІБ, паспортні дані, місце проживання, ідентифікаційний код;
- вид діяльності (повністю або частково), на здійснення якої ви бажаєте одержати ліцензію.

До заяви додається копія свідоцтва про державну реєстрацію (завірена нотаріально). Для окремих видів діяльності до заяви також додаються документи, повний перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Заява і документи, що додаються, приймаються за описом, копія якого видається вам із відміткою про дату ухвалення документів і підписом відповідальної особи.

Переоформлення ліцензії

Підстави для переоформлення ліцензії:

- зміна ПІБ;
- зміна місця проживання;
- зміна виду діяльності.

Ви зобов'язані протягом десяти робочих днів із дня виникнення таких обставин подати органу ліцензування заяву про переоформлення ліцензії разом із ліцензією та відповідним пакетом документів (нотаріально завіреними копіями), що підтверджують зміни.

Орган ліцензування протягом трьох робочих днів від дати отримання заяви зі всіма документами зобов'язаний видати переоформлену на новому бланку ліцензію з урахуванням змін.

До отримання переоформленої ліцензії ви можете здійснювати діяльність на підставі довідки про ухвалення заяви про переоформлення ліцензії, яка видається органом ліцензування.

Термін дії переоформленої ліцензії не може перевищувати терміну дії, вказаної в ліцензії, яка переоформлялася.

У разі зміни даних, указаних у документах, які додавалися до заяви про видачу ліцензії, ви зобов'язані протягом 10 робочих днів у письмовій формі повідомити орган ліцензування й подати документи (нотаріально завірени копії), що підтверджують зміни.

Останнім часом інтелектуальна власність в усьому світі стає все більш поширеним об'єктом ринкових відносин. Тому проблема захисту авторських прав набуває значної актуальності. Одним із механізмів запобіжного захисту авторських прав є їх реєстрація у відповідних державних реєстрах.

Порядок державної реєстрації авторського права було встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 18. 07. 1995 р. № 532 «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва». На даний час державна реєстрація здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України за № 1756 від 27. 12. 2001 р. «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» (далі — Порядок).

1. Види реєстрації:

- реєстрація авторського права; реєстрація авторського права на твір; реєстрація авторського права на службовий твір;
- реєстрація договорів, які стосуються права автора на твір; реєстрація договору про передачу (відчуження) майнових прав на твір; реєстрація договору про передачу виключного права на використання твору; реєстрація договору про передачу не виключного права на використання твору.

2. Документи, що потрібні для реєстрації авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір:

- заявка на реєстрацію авторського права на твір повинна містити:
 - заяву (викладену українською мовою, що складається за встановленою формою), примірник твору;
 - документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності);
 - документ або копію документа про сплату збору за підготовку до реєстрації авторського права, або копію документа, що підтверджує наявність пільг;
 - документ про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва або копію документа, що підтверджує наявність пільг;
 - довіреність, оформлену в установленому порядку, якщо заявка подається довіреною особою;
- заявка на реєстрацію авторського права на службовий твір, крім перерахованих вище матеріалів, повинна містити ще й документ, що підтверджує належність майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (відповідно до ст. 429 Цивільного кодексу України);
- заявка на реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, повинна містити:
 - заяву (викладену українською мовою, що складається за встановленою формою), примірник твору;
 - примірник авторського договору, що засвідчує передачу (відчуження) майнового права на твір, або примірник авторського договору про передачу права на використання твору;
 - документ, що підтверджує наявність майнових прав, що передаються;
 - документ або копію документа про сплату збору за підготовку до реєстрації договору.

Реєстрація авторського права

Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір або про відмову в реєстрації здійснюється протягом місяця від дати надходження правильно оформлених документів заявки.

Якщо заявка відповідає встановленим вимогам, приймається рішення про реєстрацію авторського права. В іншому випадку заявнику надсилається обґрунтоване рішення про відмову в реєстрації. Водночас документи, подані заявником на реєстрацію, йому не повертаються.

Заявник у тримісячний термін від дати одержання рішення про реєстрацію авторського права на твір повинен подати документ про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва.

На підставі рішення про реєстрацію та за наявності документа про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір заносяться відомості про реєстрацію авторського права на твір.

Датою реєстрації авторського права на твір є дата занесення відомостей про реєстрацію до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Видача свідоцтва здійснюється Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України в місячний строк від дати реєстрації. Свідоцтво видається безпосередньо заявнику, його довіреній особі або надсилається на адресу, зазначену в заяві.

Об'єкти авторського права

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книжки, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, лимарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;
- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- сценічні обробки творів, зазначених у першому пункті цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- похідні твори;
- збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів.

Виникнення і здійснення авторського права.

Презумпція авторства

1. Первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору.

За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

2. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

3. Особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера «с», обведена колом ©;
- ім'я особи, яка має авторське право;
- рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

4. Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

5. Суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Про реєстрацію авторського права на твір Установою видається свідоцтво. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до Державного бюджету України. Розмір і порядок сплати державного мита за видачу свідоцтва визначаються законодавством.

Особа, яка володіє матеріальним об'єктом, у якому втілено (виражено) твір, не може перешкоджати особі, яка має авторське право, у його реєстрації.

Права автора складаються з особистих (немайнових) і майнових прав. Особисті немайнові права автора не можуть бути передані іншим особам. Майнові права діють протягом життя автора і 70 років після його смерті. Вони є виключним правом на використання твору в будь-якій формі і в будь-який спосіб. Після закінчення цього терміну твори переходять у загальнонаціональне надбання і можуть вільно використовуватися за умови дотримання немайнових прав.

Автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору. Використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору, за винятком випадків, передбачених статтями 21–25 Закону. Виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту, є випадки, передбачені частиною 1 статті 50 вищезгаданого Закону. Захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

Наявність свідоцтва і рішення, виданих державою, публікація відомостей про реєстрацію в каталогах державної реєстрації і офіційних бюлетенях є свідченням того, що твір захищається авторським правом і що всі треті особи попереджені про відповідальність за неправомірне його використання. Часто сам факт реєстрації запобігає спробам незаконного використання твору без урахування інтересів авторів.

Наявність свідоцтва дуже важлива під час подання твору на розгляд потенційному користувачу. На жаль, є сумний досвід, коли твір, наприклад, який-небудь авторський проект, спочатку відхиляється, а через деякий час втілюється в життя, і не виключено, що й спотворюється через відсутність авторського контролю.

Не зайвим буде зауважити, що у випадку втрати твору чи договірної документації Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України завжди зможе надати їх завірнені копії правовласнику або одній зі сторін договору.

Аналіз даних реєстрації на об'єкти авторського права свідчить про те, що здебільшого реєструвалися авторські права на літературні письмові твори наукового, технічного, практичного, белетристичного та іншого характеру. Це — різні книжки, статті, рукописи, словники, проекти, програми, науково-технічна та конструкторсько-технологічна документація, технічні умови, довідники, видавничі проекти журналів і газет, рекламно-інформаційні проекти і матеріали, проекти конкурсів, описи ігор, проекти телевізійних і радіопрограм, сценарії, белетристичні твори, збірки віршів, література навчального характеру, твори релігійного характеру тощо.

Практична робота
«Підбір прикладів, які б вказували на порушення
прав інтелектуальної власності»

Мета: навчитись добирати приклади, що вказують на порушення прав інтелектуальної власності.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

З матеріалів періодичної преси, телебачення, Інтернету наведіть приклади порушення прав інтелектуальної власності. Дайте їм оцінку.

Запитання та завдання для обговорення

1. Назвіть об'єкти інтелектуальної власності. Чи доводилось вам колись користуватися ними? Наведіть приклади.
2. Яким чином відбувається реєстрація договорів, які стосуються права автора на твір?

ТЕМА 13. ОРГАНИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

УРОК 20. Державні органи із захисту прав споживачів. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *характеризувати* державну політику України у галузі захисту прав споживачів;
- *визначати* шляхи реалізації прав споживачів на гарантований рівень споживання, який реалізується державою;
- *знати* державні органи захисту прав споживачів та їхні функції;
- *зможуть оцінювати* діяльність Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики, держсанепідемслужб, державних центрів стандартизації, метрології і сертифікації України, територіальних Управлінь у справах захисту споживачів.

Основні поняття: Державний захист прав споживачів, споживча політика, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики.

Обладнання: Закон «Про захист прав споживачів», постанови Кабінету Міністрів за № 297 від 1 липня 1992 р., за № 555 від 28 березня 2007 р.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Головними видами документів, що регламентують забезпечення та реалізацію прав споживачів в Україні, є:

- Конституція України;
- Цивільний, Адміністративний і Кримінальний кодекси України;
- закони України;
- постанови уряду (Кабінету Міністрів) України;
- Укази Президента України;
- акти міністерств та відомств;
- рішення органів місцевого самоврядування.

Конституція, яка є законом прямої дії, до важливих прав людини і громадянина відносить права споживачів, які захищає держава (ст. 42). Згідно зі ст. 50 Конституції кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчової продукції та предметів побуту, а також право на її поширення. Слід зазначити, що, виходячи зі змісту ст. 26 Конституції України, іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються такими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України.

Стаття 42 Конституції України передбачає недопустимість зловживання монопольним становищем на ринку, недобросовісною конкуренцією, а також обов'язковість і пріоритетність державно-правового захисту прав споживачів, підтримку діяльності спілок споживачів. Стаття 50 передбачає порядок із правом на безпечне довкілля та повну, достовірну й об'єктивну інформацію про стан довкілля також і право на інформацію про якість харчових продуктів.

Серед законів головним є Закон України «Про захист прав споживачів», останні доповнення до якого від 1 грудня 2005 р. наблизили українські норми до вимог Європейського Союзу, зокрема Директив ЄС щодо дистанційного розповсюдження товарів і послуг, торгівлі з доставкою та відповідальність за продукцію.

Державний захист прав споживачів є комплексом заходів щодо:

- забезпечення громадянам захисту їхніх прав як споживачів;
- надання можливості вільного вибору товарів, робіт і послуг;
- надання можливості набуття знань і кваліфікації, які необхідних для прийняття споживачами самостійних рішень під час придбання та використання товарів відповідно до їхніх потреб;
- надання гарантій придбання товарів (робіт, послуг), що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримки здоров'я та життєдіяльності.

Право споживачів на гарантований рівень споживання реалізується державою:

- шляхом стимулювання виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг споживчого призначення за допомогою різних заходів, як організаційно-адміністративного, так і економічного (включаючи оподаткування) характеру;
- запровадження нормованого розподілу товарів у випадку, коли з будь-яких причин відсутні гарантії вільного їх придбання кожним споживачем;
- запровадження компенсаційних витрат, різних видів допомоги та пільг громадянам.

На рівні центральної виконавчої влади головними органами, відповідальними за захист прав споживачів є **Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт), Міністерство охорони здоров'я України (санітарно-епідеміологічна та ветеринарна служби), Міністерство аграрної політики та частково у сфері управлінських функцій – Міністерство економіки України. Зазначені органи відповідають за виконання функцій захисту ринку.**

Основними завданнями Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики є забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів, стандартизації, метрології та сертифікації, здійснення управління в цій сфері; здійснення державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, рекламу у цій сфері, державного метрологічного контролю та нагляду.

Органи Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики здійснюють контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів у центральних і місцевих органах державної виконавчої влади і господарюючими суб'єктами – підприємствами (їх об'єднаннями), установами, організаціями (незалежно від форм власності), громадянами-підприємцями й іноземними юридичними особами, які здійснюють підприємницьку діяльність на території України, забезпечують реалізацію державної політики щодо захисту прав споживачів.

Ці органи мають право:

- давати господарюючим суб'єктам обов'язкові для виконання розпорядження про припинення порушень прав споживачів;
- перевіряти у господарюючих суб'єктів сфери торгівлі, громадського харчування і послуг якість товарів (робіт, послуг), дотримання обов'язкових вимог щодо безпеки товарів (робіт, послуг), а також дотримання правил торгівлі й надання послуг;
- відбирати у господарюючих суб'єктів сфери торгівлі, громадського харчування і послуг зразки товарів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів для перевірки їх якості. Порядок відбору таких зразків визначається Кабінетом Міністрів України;
- проводити контрольні перевірки правильності розрахунків зі споживачами за надані послуги і реалізовані товари;

- одержувати від господарюючих суб'єктів, які перевіряються, необхідні нормативні документи, інші відомості, які характеризують якість товарів (робіт, послуг), сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, які використовуються для виробництва товарів (виконання робіт, надання послуг);
- припиняти відвантаження й реалізацію товарів, які не відповідають вимогам нормативних документів, до усунення господарюючими суб'єктами виявлених недоліків;
- забороняти господарюючим суб'єктам реалізацію споживачам товарів, на які немає документів, що підтверджують їх відповідність вимогам нормативних документів;
- ухвалювати рішення про припинення у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг продажу і виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг, які не відповідають вимогам нормативних документів;
- вилучати неякісні товари, документи, інші предмети, які свідчать про порушення прав споживачів;
- пред'являти до суду позови щодо захисту прав споживачів;
- накладати на винних осіб у випадках, передбачених законодавством, адміністративні стягнення.

У грудні 2006 року в Україні створено Координаційну раду з питань захисту прав споживачів. Постановою Кабінету Міністрів України за № 555 від 28 березня 2007 р. «Координаційну раду з питань захисту прав споживачів» перейменовано в **«Національну координаційну раду з питань захисту прав споживачів»**.

Нарешті, крім звичних для суспільства структур, які лобіюють інтереси імпортерів, експортерів, представників малого та середнього бізнесу, було створено постійно діючий консультативно-дорадчий орган, який зможе ефективно впливати на встановлення в країні цивілізованих ринкових відносин.

Як свідчить міжнародний досвід, у країнах із перехідною економікою позиції пересічного споживача є дуже слабкими і незахищеними. Тому активна роль держави у формуванні національної споживчої політики і захисту прав споживачів, як невід'ємної складової частини загальних прав людини на шляху політичних і економічних реформ та з метою побудови розвинутого демократичного громадянського суспільства, є надзвичайно актуальною.

У всіх розвинутих країнах міцно затвердилося гасло «Споживач завжди правий». Європейська модель досконалості на перше місце ставить задоволення потреб споживачів, випереджаючи такі критерії як прибуток, бізнес-процеси тощо. Ще в 1973 р. на 25-й сесії Консультативної Асамблеї Євросоюзу була ухвалена «Хартія захисту споживачів», а в 2000 р. була проголошена «Хартія основних прав Європейського Союзу», згідно з якою політики повинні забезпечувати підвищення рівня захисту прав споживачів. Тільки для реалізації Європейської програми із захисту здоров'я і прав споживачів на 2007–2013 рр. планується бюджет понад 1,2 млрд євро.

Більш того, державна споживча політика є саме тим інструментом, який безпосередньо впливає на соціальний клімат у країні, оскільки забезпечує задоволення потреб переважно пересічних громадян.

Саме зараз, в умовах вступу України до СОТ та у перспективі — до ЄС, усунення технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі та ймовірності у майбутньому «відкритих кордонів» із понад 140 країнами світу, поряд із проблемами конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішньому ринку та захисту вітчизняного виробника, гостро постає питання захисту життя і здоров'я людини-споживача від небезпечної, неякісної продукції. З цією проблемою нині активно бореться Європейський Союз. Ця проблема, безумовно, гостро постане і перед Урядом України. Адже, незважаючи на прийняття ще у 1991 р. Закону «Про захист прав споживачів» та створення у 2002 р. Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики, існуюча система державного захисту споживачів, на жаль, ще не стала досконалою і не відповідає вимогам часу і ситуації в країні. Не виконуються в повному обсязі положення статей 42, 47, 48, 50 Конституції України, не розроблена і не затверджена державна цільова програма захисту прав споживачів на 2006–2010 рр..

У зв'язку з цим створення Національної координаційної ради стає ще актуальнішим. Своєю діяльністю Національна координаційна рада повинна довести громадянам, що немає іншої важливої ме-

ти для Уряду, ніж підвищення рівня безпеки та якості життя громадян України. Створення Національної координаційної ради дозволить забезпечити системність, комплексність та узгодженість усіх складових елементів політики задоволення потреб і захисту прав споживачів із застосуванням сучасних вимог.

Запитання та завдання для обговорення

1. Охарактеризуйте сучасний стан захисту прав споживачів в Україні.
2. Яку роль відіграє держава у справі захисту прав споживачів в Україні та світі?
3. Розкажіть про функції Держспоживстандарту — основного органу серед тих, які здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів.
4. Як ви прокоментуєте гасло: «Споживач завжди правий»?

УРОКИ 21–22. Держсанепідемслужба. Державний комітет зі стандартизації, метрології і сертифікації України

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *розуміти* поняття «санітарний контроль», «епідеміологічний контроль», «метрологія», «стандартизація», «сертифікація»;
- *здатні оцінювати* діяльність держсанепідемслужб, Державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України;
- *характеризувати* структуру та функції Держсанепідемслужби, Державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України;
- *визначати* необхідність звернення до Держсанепідемслужби.

Основні поняття: санітарний контроль, епідеміологічний контроль, стандартизація, метрологія, сертифікація.

Обладнання: Закон України «Про захист прав споживачів», постанова Кабінету Міністрів за № 297 від 1 липня 1992 р.; постанова Кабінету Міністрів України за № 1218 від 19 серпня 2002 р.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Відповідно до статті 31 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» Кабінет Міністрів України своєю постановою за № 1218 від 19 серпня 2002 р. визначив головні положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України. Державна санітарно-епідеміологічна служба України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента і Кабінету Міністрів, положеннями про державну санітарно-епідеміологічну службу відповідних державних органів, наказами МОЗ та Держсанепідемслужби, наказами та постановами головного державного санітарного лікаря України.

Державна санітарно-епідеміологічна служба України відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд і контроль за дотриманням вимог санітарного законодавства органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами;
- проводить аналіз та оцінку ризику для здоров'я і життя людини середовища життєдіяльності людини, об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг, проектної документації і видає висновок щодо їх відповідності вимогам санітарних норм;

- проводить аналіз небезпечних для здоров'я людини факторів і здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд на всіх етапах виробництва та реалізації харчових продуктів;
- вивчає, оцінює і прогнозує показники здоров'я населення залежно від стану середовища життєдіяльності, визначає фактори, що шкідливо впливають на стан здоров'я людини;
- аналізує санітарну та епідемічну ситуацію;
- контролює застосування дезінфекційних засобів, проведення дезінфекційних заходів;
- вносить в установленому порядку до органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування пропозиції щодо проведення заходів із забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;
- забезпечує охорону території України від занесення та поширення небезпечних інфекційних хвороб, здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд і контроль у пунктах пропуску через державний кордон;
- подає в установленому порядку пропозиції щодо обмеження або заборони в'їзду на територію України її громадян, іноземців та осіб без громадянства, експорт, імпорт, транзит вантажів і товарів з держав або регіонів у зв'язку з неблагополучною епідемічною ситуацією на їхній території;
- аналізує причини й умови виникнення і поширення інфекційних хвороб, професійних захворювань, масових неінфекційних захворювань (отруєнь), радіаційних уражень людей;
- уживає заходів до розвитку міжнародного співробітництва у сфері забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення.

До системи Державної санітарно-епідеміологічної служби України належать:

- Державна санітарно-епідеміологічна служба — урядовий орган державного управління, який діє у складі Міністерства охорони здоров'я;
- регіональні установи Держсанепідемслужби в областях, містах, районах, на водному, залізничному та повітряному транспорті, об'єктах з особливим режимом роботи;
- дезінфекційні станції;
- спеціалізовані заклади Держсанепідемслужби, утворені для боротьби з особливо небезпечними і небезпечними інфекційними хворобами;
- установи, заклади, частини і підрозділи Міноборони, МВС, СБУ, Адміністрації Держприкордонслужби, Державного департаменту з питань виконання покарань, Державного управління справами;
- наукові установи санітарно-епідеміологічного профілю;
- об'єднання, центри, лабораторії (наукові та науково-практичні, контрольні, експертні, проблемні);
- Комітет з питань гігієнічного регламентування.

Державний комітет України зі стандартизації, метрології та сертифікації (далі — Держстандарт України) є центральним органом виконавчої влади, підпорядкованим Кабінету Міністрів України. Держстандарт України як єдиний національний орган зі стандартизації, метрології та сертифікації здійснює державну політику у сфері стандартизації, метрології, акредитації органів та іспитових лабораторій з акредитації та сертифікації. Держстандарт України у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України.

У межах своїх повноважень Держстандарт України організовує виконання актів законодавства України та узагальнює практику їх застосування і здійснює систематичний контроль за їх реалізацією, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України, Кабінету Міністрів України.

Основними завданнями Держстандарту України є: здійснення єдиної технічної політики щодо стандартизації, метрології, акредитації та сертифікації; створення й організація діяльності державних систем стандартизації, метрології, акредитації та сертифікації у сфері розроблення та виробництва продукції, установлення єдиних організаційно-технічних вимог їх функціонування тощо.

Держстандарт України має право:

- установлювати єдині вимоги щодо створення і функціонування державних систем стандартизації, метрології, акредитації та сертифікації;
- здійснювати видання, розповсюдження державних, міждержавних стандартів і класифікаторів України, міжнародних стандартів, правил, директив і рекомендацій міжнародних організацій зі стандартизації, міжнародних систем сертифікації та їх перекладів;
- застосовувати, згідно з чинним законодавством, штрафи до підприємств, установ, організацій і громадян у разі порушення ними стандартів, норм і правил під час розроблення, випуску та реалізації продукції;
- розглядати справи про адміністративні порушення, вчинені посадовими особами підприємств, установ, організацій і громадянами-суб'єктами підприємницької діяльності або власниками підприємств, та накладати на них адміністративні стягнення;
- притягати до дисциплінарної відповідальності керівників місцевих органів Держстандарту України, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

**Експедиція до територіального Управління
держсанепідемслужби, Державного комітету зі стандартизації,
метрології і сертифікації України, Державного комітету України
з питань технічного регулювання та споживчої політики,
органів захисту прав споживачів (за вибором)**

Завдання експедиції:

- ознайомитись зі структурою даної організації;
- довідатись щодо видів послуг, які надаються нею.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Перед експедицією підготуйте запитання для зустрічі з метою отримання вичерпної інформації.

Запитання та завдання для обговорення

1. Розкажіть про структуру і функції Держсанепідемслужби та Державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України.
2. Які права й обов'язки є у Держсанепідемслужби та Державного комітету зі стандартизації, метрології і сертифікації України?

**УРОК 23. Органи захисту прав споживачів при органах
місцевого самоврядування.
Громадські організації споживачів,
їхні функції і повноваження**

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- знати громадські організації захисту прав споживачів;
- орієнтуватися в змісті законів України «Про об'єднання громадян», «Про звернення громадян»;
- оцінювати діяльність органів місцевого самоврядування із захисту прав споживачів;
- аналізувати функції громадських організацій із захисту прав споживачів.

Основні поняття: громадські організації захисту прав споживачів.

Обладнання: Закон «Про захист прав споживачів», Цивільний кодекс України (ст. 19).

Крім центрального органу виконавчої влади, державний захист прав громадян як споживачів у разі придбання, замовлення або використання ними товарів, робіт або послуг для власних побутових потреб здійснюють його територіальні органи, місцеві державні адміністрації, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також судові органи.

Захист прав споживачів здійснюють також численні громадські організації споживачів (об'єднання споживачів). Повноваження цих об'єднань закріплені у ст. 24 Закону України «Про захист прав споживачів». Так, зокрема, вони можуть надавати юридичну та консультаційну допомогу споживачам, представляти та захищати інтереси споживачів в органах державної влади та управління й місцевого самоврядування, захищати в судовому порядку права споживачів, інформувати громадськість про права споживачів.

Об'єднання споживачів мають право:

- вивчати споживчі властивості продукції, попит на неї, проводити опитування населення для виявлення громадської думки про якість товарів, що випускаються і реалізуються, та ціни на них;
- проводити самостійно або звертатися до уповноважених державних органів щодо проведення експертизи та випробування продукції;
- сприяти відповідним державним органам у здійсненні контролю за якістю продукції та обслуговування;
- надавати юридичну і консультаційну допомогу споживачам згідно із законодавством;
- вносити пропозиції щодо розроблення нормативних документів, які встановлюють вимоги до якості продукції;
- представляти і захищати інтереси споживачів в органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування згідно із законодавством;
- вносити органам виконавчої влади і суб'єктам господарювання пропозиції про заходи щодо підвищення якості продукції, про тимчасове зупинення випуску та реалізації продукції, яка не відповідає встановленим вимогам щодо якості, про припинення виробництва, вилучення з реалізації продукції, що становить небезпеку для життя, здоров'я та майна громадян або завдає шкоди навколишньому природному середовищу, фальсифікованої та дефектної продукції;
- звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їхні функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій;
- відповідно до законодавства захищати в суді права споживачів, які не є членами громадських організацій споживачів;
- звертатися до правоохоронних органів та органів виконавчої влади про притягнення до відповідальності осіб, винних у випуску та реалізації продукції неналежної якості;
- інформувати громадськість про права споживачів;
- сприяти розвитку міжнародного співробітництва у сфері захисту прав та інтересів споживачів.

В Україні об'єднання споживачів діють практично в усіх регіонах.

Незалежні громадські організації не підпорядковуються державним органам із захисту прав споживачів, але співробітничать з ними, наприклад, з Держспоживстандартом України, Антимонопольним комітетом, Міністерством охорони здоров'я та іншими організаціями.

Головна мета громадських організацій із захисту прав споживачів — навчити споживача бути активним, перетворити його з пасивного підзахисного в активного захисника своїх прав. Відповідно до цього громадські організації зосереджують свої зусилля на трьох основних напрямках: інформаційному, юридичному та просвітницькому.

Нині простих повідомлень про характер товарів і зміст послуг більш ніж достатньо. Проте споживачам не вистачає конкретних знань, які допомогли б їм зорієнтуватися у великих обсягах не завжди правдивої, у тому числі й рекламної, інформації.

Ведеться робота зі створення системи оперативного сповіщення споживачів про небезпечні товари і послуги. Дана інформація поступає від міністерств, відомств і неурядових організацій. Споживачі ж мають можливість одержати об'єктивні, незалежні і, що найважливіше, оперативні дані.

Юридичні служби громадських організацій здійснюють судовий захист споживачів, надають їм консультаційну допомогу.

Просвітницький напрям роботи громадських організацій передбачає здійснення і розвиток того, що на заході вже давно з успіхом упроваджено. Там ще з дитячих років кожному добре відомо, що його особисті права, серед яких право споживати якісні товари і послуги займає далеко не останнє місце, понад усе. Щоб довести це до свідомості наших громадян, азам споживчої грамоти необхідно починати учити ще зі школи. Враховуючи це, фахівці проводять просвітницьку роботу серед учнів загальноосвітніх шкіл.

Інформацію про громадські організації із захисту прав споживачів див. на Порталі споживача (<http://consumerinfo.org.ua/>).

Запитання та завдання для обговорення

1. Дайте оцінку основним напрямкам роботи громадських організацій із захисту прав споживачів.
2. Прокоментуйте права громадських організацій споживачів.
3. Проаналізуйте просвітницьку роботу, яку ведуть громадські організації.

УРОК 24. Звернення громадян до органів захисту прав споживачів.

Контроль за діяльністю суб'єктів господарської діяльності

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати* державні та громадські органи захисту прав споживачів;
- *орієнтуватися* в змісті законодавчих документів щодо захисту прав споживачів;
- *уміти* з ними співпрацювати;
- *аналізувати* функції державних і громадських організацій захисту прав споживачів.

Основні поняття: контрольна перевірка.

Обладнання: Закон України «Про звернення громадян» за № 393/96–ВР від 02. 10. 96 р..

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Контрольна перевірка правильності розрахунків зі споживачами за надані товари і послуги здійснюється посадовцями Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики і його територіальних органів відповідно до Порядку проведення контрольної перевірки правильності розрахунків зі споживачами за надані послуги і реалізовані товари, затвердженого ухвалою Кабінету Міністрів України за № 215 від 02. 04. 94 р. Контрольну перевірку проводять з метою встановлення відповідності одержаної продавцем платні за реалізований споживачу товар (послугу) його дійсній вартості. Здійснюється така перевірка, як правило, шляхом негласної контрольної закупівлі товару (послуги) у продавця. До участі в контрольній перевірці перевіряючий може запрошувати представників громадських організацій і споживачів за їхньою згодою.

Перевірці підлягає як дійсна вартість реалізованого споживачу товару (після остаточного розрахунку), так і підготовлені для продажу розфасовані товари. Оголошення про контрольну перевірку здійснюється перевіряючим одразу після передачі продавцем товару та видачі розрахункового документа (чеку, квитанції тощо).

Водночас складається акт, у якому повинна бути вказана кількість відібраних зразків товарів (за масою, вагою, об'ємом), для якого виду досліджень вони відібрані і за якими показниками проводитиметься дослідження. Також в акті робиться запис про заборону на реалізацію партії товарів, з якої відібрані зразки.

Відібрані зразки товарів упаковуються на місці відбору у присутності продавця (виконавця), представника суб'єкта господарювання у разі його присутності під час перевірки і опломбовуються або опечатуються перевіряючими, які посилають їх у лабораторію або іншу відповідну установу для дослідження. У випадку якщо отримано негативний результат дослідження відібраних зразків товарів, посадовець, який проводив відбір, вживає заходи, передбачені законодавством про захист прав споживачів.

Порядок звернень до державних органів

Право громадян направляти свої звернення (заяви, клопотання, скарги і т. д.) будь-яким органам державної влади, місцевого самоврядування, установам, організаціям, підприємствам і їхнім посадовцям передбачено Законом України «Про звернення громадян» за № 393/96-ВР від 02. 10. 96 р..

Згідно з цим Законом кожен громадянин може подати заяву в будь-яку законно діючу організацію незалежно від форм власності і видів діяльності, а також оскаржити рішення, дії (або бездіяльності) будь-яких органів і їхніх посадовців, якщо порушуються його права і законні інтереси, створені перешкоди для здійснення цих прав, або на громадянина незаконно покладені якісь обов'язки чи його незаконно притягають до відповідальності.

Споживач має право звернутися як в усній (викласти суть питання посадовцю під час особистого прийому), так і в письмовій формі (прислати поштою або передати до відповідного органу особисто) з пропозиціями чи зауваженнями, заявами (клопотаннями) щодо реалізації своїх прав і законних інтересів і скаргами про їх порушення.

Звернення, оформлені належним чином і подані в установленому порядку, підлягають обов'язковому ухваленню і розгляду. Крім того, звернення зобов'язані розглянути безкоштовно — всяке стягування платні буде незаконним.

Часто буває, що посадовці організацій відмовляються приймати звернення громадян або не дають на них відповіді. У цьому випадку рекомендується обов'язково залишати у себе копії направлених (переданих) вами звернень і наполягати на тому, щоб посадовець, відповідальний за прийом звернень громадян (секретар приймальні, працівник канцелярії і т. д.), зареєстрував ваше звернення у вашій присутності в журналі реєстрації звернень громадян або вхідної кореспонденції і повідомив вам реєстраційний номер і дату або на вашій копії зробив відмітку про прийом (штамп організації, прізвище, ініціали і підпис посадовця, дата ухвалення звернення). Якщо з яких-небудь причин вам не вдалося особисто передати ваше звернення, необхідно відправити його поштою. Причому слід відправляти його рекомендованим листом із повідомленням про вручення або ж цінним листом з описом вкладеного, якщо ви відправляєте документи.

Копії повідомлень з відмітками про вручення, квитанції про відправку рекомендованих (цінних) листів необхідно зберігати до остаточного рішення вашого питання.

Якщо питання, адресоване органу державної влади, місцевого самоврядування або посадовій особі, не входить до їхніх повноважень, у строк не більше 5 днів звернення пересилається ними відповідному органу або посадовцю, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У випадку, якщо звернення не містить даних, необхідних для ухвалення рішення органом або посадовцем, воно в той самий термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Звернення розглядаються і розв'язуються в строк не більше одного місяця з дня їх надходження, а ті, які не вимагають додаткового вивчення – невідкладно, але не пізніше 15 днів з дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушене питання неможливо, то встановлюється необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення, але не більше 45 днів. Повторні звернення в один і той самий орган від одного і того самого громадянина і з того самого питання цим органом не розглядаються, якщо перше вирішене по суті.

Громадянин, який подав заяву або скаргу, має право ознайомитися з матеріалами перевірки, подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву або скаргу, а також бути присутнім під час їх розгляду.

Споживач також має право у разі задоволення скарги вимагати відшкодування матеріального збитку, пов'язаного з наданням і розглядом скарги, витрат, понесених у зв'язку з виїздом для розгляду скарги, втраченого за цей час заробітку і моральної шкоди від органу або посадовця, які ухвалили неправомірне рішення щодо звернення громадянина. Суперечки про стягнення витрат і відшкодування моральної шкоди розв'язуються в судовому порядку.

Запитання та завдання для обговорення

1. Хто і на якій підставі проводить контрольну перевірку?
2. Яка процедура проведення контрольної перевірки?
3. Опишіть порядок звернення громадян до державних органів.

ТЕСТ*

1. До органів захисту прав споживачів не відносяться:

- А.** Суд.
- Б.** Спілька споживачів.
- В.** Виконком міської ради.
- Г.** Місцева державна адміністрація.

2. Центральним органом виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів є:

- А.** Міністерство у справах захисту прав споживачів.
- Б.** Агентство із захисту прав споживачів.
- В.** Державний комітет споживчих прав.
- Г.** Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики.

3. Який орган визначає порядок проведення перевірок суб'єктів господарювання за правильністю розрахунків зі споживачами?

- А.** Верховна рада України.
- Б.** Кабінет Міністрів України.
- В.** Президент України.
- Г.** Суд.

4. Якщо товар не відповідає вимогам нормативних документів, до усунення цих недоліків орган захисту прав споживачів може:

- А.** Заборонити реалізацію товару.
- Б.** Припинити діяльність підприємства-виробника.
- В.** Припинити відвантаження та реалізацію товару.
- Г.** Вилучити товар.

*Див.: тут і далі. Правильні відповіді виділені напівжирним шрифтом.

5. З позовом до суду про захист прав споживача не може звертатися:

- А. Громадська організація споживачів.
- Б. Споживач.
- В. Центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів.
- Г. **Виробник.**

6. До справ органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав споживачів не відноситься:

- А. Розгляд звернень споживачів.
- Б. **Конфіскація товару.**
- В. Консультування споживачів.
- Г. Призупинення продажу товару.

7. Який орган реєструє всеукраїнську громадську організацію споживачів?

- А. Верховна Рада України.
- Б. Секретаріат Президента України.
- В. Місцева рада.
- Г. **Кабінет Міністрів України.**

8. Які дії відносно службової особи органу захисту прав споживачів не несуть за собою відповідальність?

- А. Погроза.
- Б. образа.
- В. Насильство.
- Г. **Оскарження рішень службової особи.**

9. Орган місцевого самоврядування може призупинити продаж товарів, коли:

- А. **Товари продаються без супроводження необхідною інформацією.**
- Б. Товари не відповідають нормативним вимогам.
- В. Підприємство систематично реалізує недоброякісні товари.
- Г. Триває перевірка суб'єкта господарювання.

10. Від якого обов'язку держава звільняє споживача під час судового захисту його прав?

- А. З'явитися в судове засідання.
- Б. Додати до позовної заяви всі необхідні документи.
- В. Гідно поводитися в суді.
- Г. **Сплатити державне мито.**

11. Який орган здійснює примусову реалізацію рішення про накладання стягнення у разі порушення прав споживача:

- А. Суд.
- Б. Орган місцевого самоврядування.
- В. Орган прокуратури.
- Г. **Орган державної виконавчої служби.**

ТЕМА 14. ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА

УРОК 25. Види юридичної допомоги. Юридична консультація та процедура звернення

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *володіти* інформацією про юридичні послуги та їх види;
- *знати* установи, які надають юридичні послуги та відмінності між ними;
- *користуватися* процедурою отримання юридичних послуг.

Основні поняття: юридичні послуги, юридичні консультації, адвокатура.

Обладнання: Закони України «Про нотаріат», «Про адвокатуру», «Про захист прав споживачів».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Юридичні послуги — це послуги із захисту прав громадян у державних органах і в суді.

До юридичних послуг відносяться:

- надання консультацій і пояснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства;
- оформлення позовних заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- здійснення представництва інтересів громадян, установ, підприємств і організацій за їх дорученням у судах та інших державних органах у карних, цивільних, господарських справах і справах про адміністративні правопорушення;
- здійснення представництва громадян і захист їхніх прав і законних інтересів у центральних і місцевих органах виконавчої влади і в органах місцевого самоуправління;
- здійснення правового обслуговування установ, підприємств і організацій;
- здійснення правового обслуговування зовнішньоекономічної діяльності фізичних і юридичних осіб.

Юридичні послуги надають юридичні консультації, адвокатські фірми, нотаріальні контори, приватні адвокати і нотаріуси. Для виконання юридичної діяльності необхідно мати відповідну ліцензію.

Для отримання ліцензії юридичні особи підтверджують своє право на надання юридичних послуг установчими документами, у яких передбачено надання юридичної практики; громадяни-підприємці — диплом про закінчення вищого навчального закладу 3–4 рівня акредитації зі спеціальності «правознавство».

Юридичні послуги надають організації, до яких належать:

- державні органи;
- суспільні правозахисні організації;
- юридичні фірми різних організаційно-правових форм.

В Україні є низка державних органів, які за своїм статусом повинні надавати консультації населенню. Так, наприклад, зі споживчих питань громадян консультують управління (відділи) із захисту прав споживача при місцевих органах влади, інспекції з цін і деякі інші організації; з питань трудового законодавства консультації надає інспекція з праці, з питань оподаткування — податкова інспекція і т. д. Безкоштовні юридичні консультації є також при деяких обласних управліннях юстиції.

Державні органи здійснюють цю роботу безкоштовно. Щоб отримати консультацію, необхідно прийти на прийом відповідно графіку (годин прийому) або звернутися з письмовим запитом. Консультації надаються й по телефону.

Початок роботи юриста з клієнтом полягає у знайомстві з ним, формуванні контакту між юристом і клієнтом, умов взаєморозуміння та довіри між ними.

Після знайомства з клієнтом і первинного контакту з ним можна перейти до з'ясування суті питання, з яким особа звертається за юридичною допомогою. Такий процес можливо і потрібно почати з того, щоб дати клієнту можливість у вільній формі розповісти юристу про сутність своєї проблеми, фактичні обставини справи, наявні в нього докази. Це можливо зробити шляхом постановки питань загального характеру, таких як: «Чим я можу вам допомогти?», «Розкажіть мені про вашу проблему?» і т. п.

Клієнти мають різні типи характеру, різні особистісні якості та навіть по-різному ставляться до візиту до юриста. Тому варіанти відповідей можуть бути досить різні. Деякі клієнти детально й об'єктивно розповідають про свою проблему, інші — свідомо чи підсвідомо намагаються приховати від юриста негативні факти у своїй ситуації, деякі — просто не в змозі чітко розповісти сутність свого питання. Є й такі, що приходять до юриста вже після того, як зверталися зі своєю проблемою до інших фахівців, і тому намагаються нав'язати свою думку та бачення ситуації.

Що необхідно зробити, щоб отримати якісну юридичну консультацію? Як показує практика, це залежить не тільки від консультанта, а й від самого клієнта. Головне — це правильний вибір юриста. Краще звертатися до юриста, який має досвід у сфері, яка вас цікавить (трудових, споживчих, сімейних відносин) і т. п.

Перед отриманням консультації приготуйте копії всіх документів, які мають відношення до вашої справи, оскільки юрист може залишити їх у себе для детального ознайомлення. Завчасно продумайте, у якій формі ви повідомите юристу обставини своєї справи. Розповідь повинна бути короткою та містити багато деталей. Підготуйте запитання, які необхідно задати юристу, щоб потім не забути про це.

Запитання та завдання для обговорення

1. Що таке юридичні послуги?
2. Укажіть, що відноситься до юридичних послуг.
3. Які установи надають юридичні послуги?
4. Назвіть установи, що надають юридичні послуги у вашому населеному пункті.
5. Чим відрізняється юридична послуга, отримана у державній установі, від послуги приватної фірми?
6. Як отримати якісну юридичну інформацію?
7. Дізнайтеся у батьків або членів своєї родини, чи доводилось їм користуватися послугами юридичних установ і з яких питань.

Завдання 1. Дізнайтеся, які юридичні установи знаходяться поблизу вашої школи (будинку). Проведіть екскурсію до установи з метою отримання інформації про види послуг, процедуру їх отримання та тарифи на них.

Завдання 2. Запросіть працівника юридичної консультації до себе на наступний урок. Підготуйте до цієї зустрічі запитання з метою отримання вичерпної інформації щодо правил отримання юридичних послуг.

УРОК 26. Укладання договору. Якість юридичної допомоги та її оплата.

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *уміти* укладати договір на отримання юридичної консультації;
- *знати*, як отримати якісну консультацію та як будувати відносини з юристом;
- *розуміти*, яка є відмінність між державними і приватними юридичними установами, що надають послуги;
- *правильно обирати* спеціаліста з метою отримання якісної консультації;
- *ознайомлені* з тарифами на отримання юридичних послуг.

Основні поняття: договір, юридична допомога, юридична консультація.

Обладнання: Закон України «Про захист прав споживача», зразок договору.

Практична робота **«Екскурсія до юридичної консультації»**

Мета: ознайомитися з діяльністю юридичної консультації.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Завдання 1. Проведіть зустріч з юристом юридичної консультації. Задайте йому завчасно підготовлені запитання. Отримайте вичерпну інформацію щодо юридичних послуг. Спробуйте отримати консультацію у юриста з питання, яке вас цікавить.

Завдання 2. Отримайте зразок договору на отримання юридичної послуги та заповніть його.

Запитання та завдання для обговорення

1. Яку інформацію містить договір на отримання юридичних послуг? Чому потрібно його укладати?
2. Що необхідно зробити, щоб отримати якісну юридичну консультацію?
3. Які питання потрібно з'ясувати у юриста, щоб отримати максимум користі з консультації?
4. Зазначте, які документи необхідно взяти на консультацію до юриста.

УРОК 27. Практична робота
«Як правильно обрати юридичну консультацію
для отримання юридичної послуги»

Мета: навчитися робити свідомий вибір юридичної консультації для одержання юридичних послуг.

Обладнання: Закон України «Про захист прав споживача».

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Згадайте:

- Які установи надають юридичні послуги?
- Що таке юридична консультація?
- Які бувають види юридичних консультацій?
- Чи можна вибрати юридичну консультацію за переконливою рекламою?

Завдання 1. Уявіть, що вам необхідно отримати консультацію у досвідченого юриста. У вашому місті є кілька юридичних фірм, які надають юридичні послуги. Які ваші дії?

Якщо учням важко самостійно вказати алгоритм дій, спробуйте їм допомогти, обговоривши такі запитання:

- Які юридичні установи нашого міста рекламують свої послуги у ЗМІ?
- Чи можна з реклами отримати достовірну інформацію про фірму? Чому?
- Які ще існують джерела інформації про дані установи? (Порадіться з друзями, родичами, знайомими, можливо, у них є досвід отримання юридичної консультації.)
- До якого юриста краще звертатися за допомогою — знайомого чи того, який має досвід у певній сфері (трудовій, споживчій, сімейних відносинах)?

Завдання 2. Виберіть дві юридичні консультації, у яких, на ваш погляд, за попередніми результатами оцінки (реклама, поради знайомих) можна отримати кваліфіковану консультацію. Відвідайте їх. Дізнайтесь, чи мають вони ліцензію. Запишіть адреси і прізвища юристів, які надають послуги. Отримайте інформацію про тарифи на різні послуги.

Завдання 3. Розробіть поради для споживача юридичних послуг. Що необхідно йому знати, направляючись на консультацію?

ТЕСТ

1. Який документ може засвідчувати договірні відносини між споживачем і продавцем?

- А. Товарний чек.**
- Б. Вексель.
- В. Акція.
- Г. Облігація.

2. Якщо міжнародним договором, ратифікованим Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж у законодавстві України, застосуванню підлягає:

- А. Чинне законодавство України.
- Б. Міжнародний договір.**
- В. Судова практика.
- Г. Торговий звичай.

3. Яким документом оформляються результати перевірки органами влади суб'єктів господарювання?
- А. Вирок.
 - Б. Постанова.
 - В. Протокол.
 - Г. **Акт.**
4. З якого дня обчислюється гарантійний термін у разі обміну товару?
- А. З дня виготовлення товару.
 - Б. **З дня обміну.**
 - В. З дня звернення споживача з вимогою про усунення недоліків.
 - Г. З дня звернення до суду.
5. Максимальний строк задоволення вимог споживача про заміну товару:
- А. **14 днів.**
 - Б. 1 місяць.
 - В. 2 місяці.
 - Г. 6 місяців.
6. Чого можна вимагати від виробника (продавця) під час проведення ремонту товару?
- А. Заміни товару.
 - Б. **Надання товару аналогічної марки на час ремонту.**
 - В. Повернення вартості товару.
 - Г. Відшкодування збитків.
7. У якому випадку не підлягають задоволенню вимоги споживача в разі наявності недоліків товару?
- А. Змінилася ціна товару;
 - Б. **Недоліки товару виникли через порушення споживачем правил користування товаром;**
 - В. Продавець не попередив споживача про особливості товару;
 - Г. На товарі не зазначений термін користування.
8. Що не можна вважати істотним недоліком товару?
- А. Якщо для усунення недоліку необхідні великі затрати праці та часу.
 - Б. Якщо недолік проявляється знову після його усунення.
 - В. Якщо недолік не може бути усунутий.
 - Г. **Якщо товар не відповідає інформації про нього, наданої продавцем.**
9. Що не відноситься до прав споживача?
- А. Право на безпеку товару.
 - Б. **Право поширювати недостовірну інформацію про виробника товару.**
 - В. Право на об'єднання в громадські організації.
 - Г. Звернення до суду за захистом порушених прав.
10. Якщо продавець задовольнив претензії споживача, він може вимагати відшкодування своїх збитків від:
- А. **Виробника.**
 - Б. Споживача.
 - В. Державних органів.
 - Г. Органів місцевого самоврядування.

11. Чого може вимагати споживач у разі прострочення виконання роботи (надання послуги)?

- А. Штрафу.
- Б. Відшкодування збитків.
- В. Конфіскації майна виконавця послуги (роботи).
- Г. Пені.

12. На товари визначеними вимогами щодо забезпечення життя, здоров'я споживачів обов'язковим є:

- А. Ліцензія.
- Б. Патент.
- В. Сертифікат.
- Г. Квитанція.

ТЕМА 15. ДОСУДОВИЙ І СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

УРОК 28. Досудовий захист споживачів

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *орієнтується* в змісті Конституції України, Законів України «Про захист прав споживачів», «Про звернення громадян», Указу президента України «Про заходи, спрямовані на посилення державного захисту прав споживачів»;
- *уміти* оформляти пропозиції (зауваження), заяви (клопотання), скаргу;
- *знати* вимоги щодо оформлення заяв і скарг споживачів і терміни їх розгляду;
- *знати* порядок звернення до державних та громадських органів захисту прав споживачів.

Основні поняття: Держспоживстандарт, заява (клопотання), претензія (зауваження), скарга.

Обладнання: Конституція України (стаття 42), Закони України «Про захист прав споживачів», «Про звернення громадян», Укази президента України «Про заходи, спрямовані на посилення державного захисту прав споживачів», «Про об'єднання громадян».

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Заява — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією і чинним законодавством їхніх прав та інтересів або повідомлення про порушення діючого законодавства чи про недоліки у діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності.

Скарга — звернення з вимогою про відновлення прав із захисту законних інтересів громадян.

Перед зверненням до суду слід звернутися до продавця, який продав вам неякісний товар, або іншим способом порушив ваші права.

Якщо товар вийшов з ладу протягом гарантійного терміну використання, вам не слід шукати сервісних майстерень, і ваше право — звернутися до продавця, а його обов'язок — шукати майстерню. Водночас ви маєте право на вибір: повернути гроші, вимагати ремонт чи заміну на новий товар.

Ваше звернення до продавця або виробника повинно бути обов'язково оформлене у письмовій формі. Це – заява-претензія на ім'я директора магазину або підприємства, яке ви повинні скласти у двох екземплярах. Зміст претензії, як правило, поділяється на три частини: спочатку ви викладає факти (наприклад, заява про те, що ви придбали неякісну річ, що підтверджується відповідними документами), далі необхідно вказати відповідну норму законодавства (у даному випадку, це стаття 8 Закону України «Про захист прав споживачів»), вказати, що на її основі продавець (виробник) зобов'язаний виконати одну з ваших вимог. Також слід викласти вашу вимогу та строк її виконання. Висуваючи претензію, збережіть докази того, що ви її направили продавцю (виробнику): його підпис на другому екземплярі, поштову квитанцію і т. ін.

Якщо у вас відмовились прийняти заяву, ви можете підтвердити це підписом двох свідків або відправити претензію поштою рекомендованим листом із повідомленням.

Претензії подаються (надсилаються) продавцю або виробнику (їхнім представникам). Якщо продавець (виробник) невпевнений у чинниках зіпсування товару, необхідно провести незалежну експертизу, яка виконується за рахунок продавця.

Протягом 14 днів вам повинні дати кінцеву відповідь. Якщо продавець (виробник) відмовляється задовольнити ваші вимоги, то він повинен це обґрунтувати.

Якщо претензія не розглядалась в установленний термін або відхилена, чи з якихось причин ви не погоджуєтесь з рішенням продавця, тоді необхідно звертатись з позовом до суду.

Практична робота **«Оформлення зразків заяв, скарг, заяв-претензій»**

Мета: навчитися заповнювати заявні документи з метою захисту своїх прав.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Доцільно провести практичну роботу, під час якої учні розглянуть життєві ситуації, у яких може опинитися український споживач, і навчатись заповнювати заяви, пропозиції і скарги до державних органів і об'єднань громадян з метою захисту своїх прав. Зразки таких документів подано у додатку.

Завдання 1. Заповніть зразок заяв на обмін чи повернення товару належної якості.

Директору (магазину, фірми) чи приватному підприємцю торговельної точки _____
_____ (П.І.Б.)
який знаходиться за адресою (або на ринку, номер торговельної точки) _____

від _____
_____ (П.І.Б.)
адреса _____
тел. _____

ЗАЯВА

« _____ » _____ 200 ____ р. у Вашому магазині (у торговельній точці) _____, який знаходиться по вулиці (на ринку «назва ринку», № торгового місця) _____, _____ я придбав _____,

який коштував _____ грн., що підтверджується копією чеку (квитанції чи іншим документом).

Ознайомившись з інструкцією користувача (паспортом) я виявив, що товар не підходить мені, а саме: _____, отже, не може бути мною використаний.
(вказати причину)

Згідно зі ст. 9 Закону України «Про захист прав споживачів» прошу провести обмін товару на інший із наявного у вас асортименту, а у випадку відсутності товару, який би мені підійшов, прошу повернути виплачені мною гроші у встановлений законом термін.

У випадку незадоволення претензії в добровільному порядку я буду вимушений звернутися за захистом своїх прав до державних органів у справах захисту прав споживачів або до суду.

У разі звернення до суду, понад указаних у претензії вимог, мною буде висунута вимога про компенсацію моральної шкоди, спричиненої порушенням моїх прав (ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Письмову інформацію про прийняте рішення прошу переслати за адресою: _____

« _____ » _____ 200 ____ р.

_____ (підпис)

Заява пишеться у 2-х екземплярах, і її завжди необхідно вручити під розписку про отримання на вашому екземплярі чи відправити поштою рекомендованим листом з повідомленням про отримання.

Укажіть порядок дій споживача у разі порушення його прав.

Завдання 2. Заповніть заяву-звернення до державних органів захисту прав споживачів відповідно до розглянутої вище ситуації (завдання 1).

Запитання та завдання для обговорення

1. У чому полягає державний захист прав споживачів?
2. Назвіть нормативно-правові акти, якими керуються державні органи у захисті прав споживачів.
3. Якими нормативно-правовими актами регламентується порядок звернення споживачів за захистом своїх порушених прав?
4. Які державні і громадські органи здійснюють захист прав споживачів? Назвіть основні їхні права.
5. Зазначте, за що несуть відповідальність суб'єкти сфери торгівлі, громадського харчування та послуг, а також підприємці.
6. Укажіть, який порядок звернення до державних органів захисту прав споживачів, та який існує термін для розгляду заяв і скарг.
7. Складіть список державних і громадських організацій із захисту прав споживачів, які є у вашому населеному пункті. Заповніть подану нижче таблицю:

Назва організації	Поштова адреса	Телефони

УРОК 29. Суд. Адвокат. Господарський суд. Правила звернення до суду

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати* функції арбітражного суду, правила звернення до нього;
- *керуватись* нормативно-правовими документами судового захисту прав споживачів;
- *визначати* необхідність звернення до суду, якщо порушені ваші права споживача;
- *уміти* цивілізовано вирішувати конфліктні ситуації;
- *користуватись* судовою термінологією;
- *відстоювати* власні права споживача;
- *складати* процесуальні документи.

Основні поняття: суд, адвокат, господарський суд, збитки, заява-претензія, позовна заява.

Обладнання: Конституція України (ч. 3, ст. 8), Закон України «Про захист прав споживачів», постанови Пленумів Верховного Суду України «Про судову практику з питань відшкодування моральної шкоди» і «Про практику розгляду справ за позовами про захист прав споживачів», Цивільний Кодекс України.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Суд — державний орган, який займається вирішенням цивільних (між окремими особами, закладами) суперечок і розглядом карних справ.

Захищаючи свої права, споживач буде зустрічатися тільки з цивільним процесом. Зазвичай, споживач звертається до суду в тому випадку, коли всі інші шляхи вже випробувані. Тобто, ні державні органи із захисту прав споживача, ні громадські організації не змогли йому допомогти.

У разі звернення до суду споживач виступає у ролі позивача, а винна сторона (виробник, виконавець, продавець) — у ролі відповідача. Мета суду полягає у кінцевому вирішенні питання між сторонами, визначенні їхніх прав та обов'язків.

Інтереси споживача в суді може захищати адвокат.

Адвокат — юрист, який захищає чийсь інтереси у суді, захисник.

Будь-який громадянин має право звернутися за допомогою до юридичної консультації та отримати усну чи письмову довідку, написати за допомогою адвоката заяву або претензію, просити виступити в його інтересах у суді. Якщо споживач звернувся за допомогою до адвоката, для того щоб він захищав у суді його інтереси, то має правдиво та детально розповісти йому смисл конфліктної ситуації, повідомивши навіть дрібниці, тільки в цьому випадку адвокат може відстоювати його права.

Звертаючись за судовим захистом прав, споживач позивається до суду. Позов подається у письмовій формі. Під час складання позову споживач повинен надати максимально передбачені законодавством вимоги до порушника. У заяві необхідно вказати витрати на експертизу, якщо вони були, та на оплату послуг адвоката.

Позов пишеться в трьох екземплярах: для відповідача, для суду та для себе.

Вищий господарський суд України є вищим органом господарських судів України, які є спеціалізованими судами, і входить до складу судів загальної юрисдикції.

Систему спеціалізованих господарських судів складають місцеві господарські суди як суди першої інстанції, апеляційні господарські суди та Вищий господарський суд України як касаційна інстанція.

Згідно із Законом України «Про судоустрій України» Вищий господарський суд України переглядає в касаційному порядку судові акти місцевих та апеляційних господарських судів.

Правила звернення до суду

Позивна заява може бути подана в межах строку звернення, який встановлено законодавством. Відповідно до статті 257 Цивільного кодексу України загальний позовний термін за такими справами становить 3 роки. При цьому для окремих видів вимог може бути встановлений спеціальний позовний термін.

Наприклад, однорічний позовний термін встановлений для таких випадків:

- у разі недоліків проданого товару;
- у разі перевезення вантажу, пошти;
- під час стягнення штрафу, пені.

У той же час позовний термін п'ять років встановлено для вимог про визнання недійсною угоди, підписаної під впливом насильства чи обману, і в десять років — до вимог щодо застосування наслідків незаконної угоди.

Практична робота «Складання процесуальних документів»

Мета: навчитися складати процесуальні документи.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Завдання 1. Розгляньте ситуацію.

Громадянка А. купила в супермаркеті вершкове масло вітчизняного виробництва. Прийшовши додому, вона побачила, що термін його придатності минув чотири дні тому. На прохання повернути гроші продавець відмовився повернути їх, мотивуючи тим, що споживач уже відкрив пачку масла.

Розв'яжіть ситуацію.

- Чи правий у даному випадку продавець?
- Яку відповідальність повинен нести продавець за реалізацію продукції, термін придатності якої вже минув?
- Укажіть порядок звернення до суду споживача у разі незадоволення його вимог.

Завдання 2. Заповніть позовну заяву до державних органів захисту прав споживача відповідно до розглянутої вище ситуації.

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується уповноваженою позивачем посадовою особою, або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином — суб'єктом підприємницької діяльності або його представником.

Позовна заява повинна містити:

- найменування господарського суду, до якого вона подається;
- найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або індивідуальні ідентифікаційні номери за їх наявності (для фізичних осіб — платників податків);
- зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають у разі укладання, зміни та розірвання господарських договорів);
- зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, — зміст позовних вимог щодо кожного з них;
- виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспоруються; законодавство, на підставі якого подається позов;
- відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору;
- перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви.

Запитання та завдання для обговорення

1. Назвіть нормативно-правові акти, які регламентують судовий захист прав споживачів.
2. Зазначте, хто може звернутися до суду за захистом прав споживача.
3. Укажіть, яку інформацію містить позовна заява.
4. Хто та на підставі якого документу може представляти інтереси споживача в суді?
5. Чи сплачують споживачі державне мито у разі звернення до суду з метою захисту своїх прав?
6. Яка роль адвоката в суді?

УРОК 30. Встановлення розміру і відшкодування моральної шкоди

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- розуміти суть поняття «моральна шкода»;
- знати, як відшкодовується моральна шкода;
- орієнтуватися в нормативних документах;
- уміти цивілізовано розв'язувати конфліктні ситуації.

Основні поняття: моральна шкода.

Обладнання: Закон України «Про захист прав споживачів», Цивільний кодекс України.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Відшкодування моральної шкоди

Поняття моральної шкоди в чинному законодавстві України не є новим. Проте питання, у чому вона полягає та який розмір її відшкодування, і надалі залишаються досить складними для багатьох громадян.

Так, основним нормативно-правовим актом, який на сьогодні регулює порядок відшкодування моральної шкоди, є Цивільний кодекс України. Саме в ньому передбачено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав і те, що вона полягає:

- у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;
- у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Слід зазначити, що моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини. Проте ця шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала, у випадках:

- якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;
- якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування як запобіжного заходу утримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт.

При цьому моральна шкода, завдана каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, може бути відшкодована одноразово або шляхом здійснення щомісячних платежів, а завдана смертю фізичної особи відшкодовується її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю.

Цивільним кодексом України встановлено, що моральна шкода відшкодовується як правило грошми, але може відшкодовуватися й майном. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Визначаючи розмір відшкодування, слід урахувати вимоги розумності і справедливості.

Підсумовуючи, слід зазначити, що на практиці розмір моральної шкоди визначається позивачем у позовній заяві. На нього ж покладається й обов'язок доведення в суді тих обставин, що саме встановлений ним розмір моральної шкоди в позові є достатнім для відновлення його порушеного морального та душевного стану. Безпосередньо ж розмір відшкодування моральної шкоди, звичайно, визначається рішенням суду.

Складові моральної (немайнової) шкоди й умови її відшкодування

Спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються:

- коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції або випливає з її положень;
- у випадках, передбачених статтями 7, 440-1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) та іншим законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди (наприклад, ст. 49 Закону України «Про інформацію», ст. 44 Закону України «Про авторське право і суміжні права»;
- у разі порушення зобов'язань, які підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів» чи інших законів, що регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної шкоди.

Розмір відшкодування моральної шкоди суд визначає залежно від характеру й обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне – за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого – спростування інформації редакцією засобу масової інформації. Водночас суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості. У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд під час вирішення цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи. Визначаючи розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви.

За змістом ст. 440-1 ЦК та інших норм законодавства, що регулюють ці правовідносини, заподіяна моральна шкода відшкодовується тій фізичній чи юридичній особі, права якої були безпосередньо порушені протиправними діями (бездіяльністю) інших осіб.

У випадку заподіяння моральної шкоди неправомірними діями кількох осіб питання про розмір відшкодування слід вирішувати з урахуванням ступеня вини кожного з них. При цьому, якщо неподільну моральну шкоду заподіяно спільно, тобто взаємопов'язаними сукупними діями винних осіб, вони відповідно до ст. 451 Цивільного кодексу України несуть перед потерпілим солідарну відповідальність.

У разі заподіяння особі моральної шкоди, обов'язок з її відшкодування покладається на винних осіб незалежно від того, чи була заподіяна потерпілому майнова шкода та чи відшкодована вона. Відповідно до ст. 454 ЦК розмір відшкодування моральної шкоди може бути зменшений судом з урахуванням ступеня вини заподіювача і потерпілого та майнового стану відповідача (громадянина).

Розмір компенсації моральної шкоди залежить від характеру діяння особи, яка її заподіяла, а також від негативних наслідків через порушення немайнових прав позивача. Під час визначення обсягу компенсації моральної шкоди слід виходити з того, що він не залежить від заподіяної відповідачем майнової шкоди, яку останній повинен відшкодувати відповідно до статті 440 Цивільного кодексу України. За усіх обставин розмір відшкодування моральної шкоди не може бути меншим, ніж п'ять мінімальних розмірів заробітної плати.

Судова практика доводить, що головними підставами для притягнення до відповідальності за заподіяну моральну шкоду, за посягання на честь, гідність і ділову репутацію є:

- наявність заподіяної шкоди як такої;
- протиправність діянь особи, що заподіяла шкоду;
- наявність вини заподіювача;
- наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи, що заподіяла шкоду, і моральною шкодою.

Як визначити розмір моральної шкоди

За останні роки зросла кількість цивільних справ, пов'язаних з відшкодуванням завданої моральної шкоди. Аналіз практичного застосування ст. 440-1 ЦК, яка діє з 1993 р., свідчить про значні протиріччя і труднощі під час застосування цієї норми. Мова йде насамперед про визначення обставин, за яких настає право на відшкодування та обґрунтування розміру суми, еквівалентної завданій шкоді. Різні теоретичні підходи, відсутність єдиної методики для визначення підстав і розміру завданої шкоди, подекуди практично унеможливають як надання професійної консультації під час звернення громадян, так і належне обґрунтування судами прийнятого рішення. Абсолютна суб'єктивність судді, визначення мінімальних сум відшкодування моральної шкоди нерідко дає підстави для негативної оцінки судової системи взагалі. Прагнучи захистити, відстояти свої права та законні інтереси в суді, громадяни все частіше саме в ході судового процесу зазнають моральних страждань, втрачають віру у справедливість, верховенство закону тощо.

Своєрідну міну сповільненої дії під цю проблему «підкладає» явно завелика кількість нормативних документів (зараз їх більше 30) з посиланням на різні критерії та підстави відшкодування моральної шкоди. Взавши до уваги власний і закордонний досвід, бажано прийняти відповідний нормативний акт (найкраще за все, очевидно, закон), який би узгоджував ті самі критерії, підходи, усував протиріччя й — найголовніше — максимально сприяв потерпілому під час захисту його законних інтересів.

Звернемо увагу на окремі принципові питання у ході розробки подібного документа. Як відомо, одна з «фахових» точок зору виключає врегулювання на законодавчому рівні еквівалента завданої шкоди. Інша — передбачає встановлення «тарифної системи», тобто визначення обставин, підстав і критеріїв для стягнення. Кожна з поданих позицій має свої плюси та мінуси, своїх прихильників і критиків. Під час визначення розміру еквівалента необхідно взяти до уваги особливості психіки потерпілого, його особисту реакцію на подію тощо. Вказані фактори можуть бути врахованими, коли передбачатиметься не чітко визначена сума, а певні рамки, у яких необхідно розглядати позов. Як приклад, визнаючи індивідуальність призначеного покарання, учасники процесу в кримінальній справі виходять із санкції статті Кримінального кодексу. Подібні межі повинен передбачати нормативний акт, який даватиме суду можливість урахувати особливості психіки, сприйняття подій потерпілим як у кримінальних, так і в цивільних та адміністративних справах. Крім того, Україна вже стоїть саме на вказаному шляху. Доказом цього є визнання юристами постанови Кабміну за № 472 від 23 червня 1993 р. «Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків». Саме у п. 11 цих Правил передбачено розмір

відшкодування моральної шкоди, який не може перевищувати 150 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Крім того, підставою для прийняття «тарифної системи» є ст. 21 Конституції: «Усі люди є вільні і рівні у своїх гідності та правах». Саме у визначених рамках проходило б змагання сторін у процесі. Відсутність такого регулювання призводить до правових колізій, які важко назвати відновленням справедливості й торжеством правосуддя.

Скажімо, п'ятирічний хлопчик, спускаючись з металевої гірки у дитсадку отримав травму, після чого йому ампутували фалангу мізинця. У лікарні він перебував 5 днів. В іншому випадку п'ятнадцятирічна дівчинка отримала травму хребта, лікувалася 5 разів, визнана інвалідом 2-ї групи. Справи слухалися у 2002 р.. У першому випадку суд визначив суму моральної шкоди у розмірі 16 тисяч гривень: 10 тисяч — хлопчику та по 3 тисячі — його мамі й татові. Дівчинці призначили відшкодування у розмірі 3 тисячі гривень лише за перші два рази перебування в лікарні. За іншими — відмовили, як і мамі, котра сама доглядає доньку-інваліда. Неважко здогадатися щодо оцінки потерпілими діяльності судової системи, адже різниця тяжкості травм — очевидна. Наведені приклади є яскравим свідченням судових рішень, і в той же час — обставиною, яка переконує в необхідності якнайшвидше розробити та прийняти «тарифну систему». Остання, зрозуміло, повинна визначати коло осіб, які мають право на відшкодування моральної шкоди.

Необхідно встановити максимальний термін для стягнення суми у випадку, якщо шкода завдана організацією, а тим більше — державою. Не можна допустити, щоб особа, яка незаконно перебувала під вартою, брала участь у процесі про відшкодування шкоди більше 2 засідань протягом одного місяця.

Значною проблемою, яка потребує вирішення, є надання доказів завдання моральної шкоди. Необхідно погодитися з тим, що кожне порушення норми матеріального права, будь-якого права особи, є підставою для визнання її потерпілою. Посилання відповідачів і суддів на відсутність лікарняного чи звернення до лікаря, як підстави для відмови у задоволенні позову, є необґрунтованим і безпідставним. Зокрема, у згаданому судовому процесі особливо цинічно звучало запитання до матері, чому вона під час перебування єдиної дочки на лікуванні в нейрохірургічному відділенні не зверталася до лікаря за наданням допомоги у зв'язку з перенесеним стресовим станом. «Тарифна» система повинна визначити місце і роль оцінки розміру завданої шкоди психологами, експертами. Зараз їхні думки та судження є лише консультативними без посилання на визнані і прийняті в Україні методики. Отже, суд має право як узяти до уваги, так і відхилити мотивацію, викладену у таких висновках. Досить часто по одній і тій самій особі надаються протилежні висновки.

Крім того, далеко не всі громадяни мають фінансову можливість оплатити послуги спеціаліста. Розуміючи, що навіть отриманий висновок, у якому вказано еквівалент завданої шкоди, не є гарантією задоволення позову, більшість громадян відмовляється від проведення фахового дослідження. В окремих справах саме це є підставою для відмови у задоволенні позову.

Без сумніву «тарифна» система не буде абсолютно досконалою, але вона створюватиме реальну можливість працювати у даній сфері правовідносин лише на підґрунті закону, ставитиме учасників процесу у певні правові рамки. Чітко визначені критерії сприятимуть утвердженню засад змагальності учасників процесу, рішення суддів будуть прогнозованими. Врешті-решт громадяни перестануть запитувати: «Яку суму необхідно сплатити суду для задоволення позову?».

Зважаючи на актуальність і гостроту проблеми, вона, без сумніву, потребує широкого обговорення не лише на сторінках юридичної преси. З «болота» нескінчених дискусій її могли б витягти кілька Всеукраїнських науково-практичних конференцій, які дадуть поштовх для створення робочої групи з підготовки відповідного законопроекту. Ініціаторами цієї надзвичайно важливої і потрібної справи мають стати парламентарі-юристи.

Запитання та завдання для обговорення

1. Що відносять до моральної шкоди?
2. Укажіть, який нормативно-правовий акт регулює порядок відшкодування моральної шкоди.

3. Зазначте, ким відшкодовується моральна шкода, завдана фізичній чи юридичній особі.
4. Хто встановлює розмір грошового відшкодування моральної шкоди?
5. У яких випадках фізична (юридична) особа звільняється від відповідальності з відшкодування моральної шкоди?
6. Хто має право вказувати розмір завданої моральної шкоди?
7. Назвіть основні підстави для притягнення до відповідальності за заподіяну моральну шкоду.
8. Як установлюється розмір відшкодування моральної шкоди?

Завдання. Розгляньте ситуацію і спробуйте її розв'язати.

Споживач С. подав скаргу до «Миколаївобленерго» про те, що був знятий його електролічильник тому, що на капроновій нитці, на якій кріпиться пломба, були зв'язані місця. У зв'язку з цим контролерами «Миколаївобленерго» було складено акт про порушення цілісності пломби. Експертиза проведена не була, а на основі огляду лічильника і пломб був нарахований штраф у розмірі 480 грн.

Спочатку було подано позов про визнання нараховання штрафної суми необґрунтованою. Потім інший позов було подано про компенсацію моральної шкоди за неправомірне нараховання штрафу.

Позов було задоволено з компенсацією моральних збитків у розмірі 6000 грн.

УРОКИ 31–32. Оскарження рішення суду. Касаційна скарга

Мотивація

Після опрацювання цієї теми учні будуть:

- *знати*, як оскаржити рішення суду;
- *уміти* оформляти касаційну скаргу та знати порядок її подачі;
- *користуватися* судовою термінологією;
- *знати*, хто може оскаржити рішення суду в касаційному порядку.

Основні поняття: касаційна скарга.

Обладнання: Закон України «Про захист прав споживача», Цивільний процесуальний кодекс України, зразки касаційних скарг.

БАЗОВА ІНФОРМАЦІЯ

Порядок оскарження судових рішень до Верховного Суду України

Із прийняттям 21 червня, 12 липня 2001 р. та 7 березня 2002 р. Верховною Радою України Законів про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК), а також із прийняттям Закону від 7 лютого 2002 р. «Про судустрій України» істотно змінився порядок перевірки та перегляду Верховним Судом України судових рішень, ухвалених місцевими й апеляційними судами.

Відповідно до зазначених Законів передбачений попереднім процесуальним законодавством перегляд у порядку судового нагляду рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили, скасовано.

Конституцією України та зазначеними Законами громадянам забезпечується право апеляційного та касаційного оскарження судових рішень.

Згідно з положеннями статті 323 ЦПК, абзацу першого підпункту 9 пункту 3 розділу VII Закону України «Про судоустрій України» та статей 383, 385, 386, 387 КПК (у новій редакції Законів) Верховний Суд України є судом касаційної інстанції.

Касаційне оскарження судових рішень у цивільних справах

Відповідно до ч. 1 ст. 327 ЦПК України касаційна скарга у письмовій формі подається безпосередньо до суду касаційної інстанції. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права (ч. 2 ст. 324 ЦПК України). Касаційну скаргу може бути подано протягом двох місяців з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду (ч. 1 ст. 325 ЦПК України).

Вимоги щодо форми і змісту касаційної скарги, передбачені ст. 326 ЦПК України. У ході її оформлення слід звернути особливу увагу на необхідність точного зазначення:

- найменування касаційної інстанції відповідно до частини першої статті 323 Цивільного процесуального кодексу України, абзацу першого підп. 9 п. 3 розд. VII Закону України «Про судоустрій України» та її адресу — Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, 01024, м. Київ, вул. П. Орлика, 4-а;
- відповідно до паспортних даних або свідоцтва про державну реєстрацію прізвищ, імен та по батькові фізичних осіб, найменування юридичних осіб, які подають скаргу або беруть участь у справі, а також їхнього місця проживання або місцезнаходження (бажаним є зазначення засобів зв'язку);
- рішень (ухвал), які оскаржують;
- у чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;
- клопотання особи, яка подає скаргу;
- переліку письмових матеріалів, що додаються до скарги.

Касаційна скарга повинна бути підписана особою, яка подає скаргу, або її представником. У випадку подання касаційної скарги представником, до неї в обов'язковому порядку повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника.

До касаційної скарги повинні додаватися копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій.

Під час подання касаційної скарги сплачується сума судового збору.

Відповідно до підп. з) п. 1 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» за № 7-93 від 21 січня 1993 р. із скарг на судові рішення, що набрали законної сили, сплачується 50 % ставки, що підлягає сплаті під час подання позовної заяви, іншої заяви й скарги, а з майнових спорів — ставки, обчисленої виходячи з оспорюваної суми. До касаційної скарги необхідно долучати оригінал квитанції про сплату державного мита.

У випадку наявності пільг зі сплати державного мита про це слід зазначати у касаційній скарзі з посиланням на відповідну статтю Закону України «Про судовий збір» та в необхідних випадках долучати копію підтверджуючого документа (наприклад, посвідчення, рішення компетентного органу тощо).

Порядок оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розміри визначено постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільних справ та їх розмірів» за № 1258 від 21 грудня 2005 р..

Подання касаційної скарги, не оформленої відповідно до вимог, установлених ст. 326 ЦПК України, несплата суми державного мита (судового збору) чи витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи тягне за собою залишення касаційної скарги без руху з повідомленням скаржника та наданням йому строку для усунення недоліків. Якщо в указаний в ухвалі строк недоліки не будуть усунуті, касаційна скарга буде вважатися неподаною і має бути повернена скаржнику (ч. 2 ст. 327 ЦПК України).

З питань невиконання або неналежного виконання судових рішень, що набрали законної сили, слід звертатися до Департаменту державної виконавчої служби як урядового органу державного управління, який діє у складі Міністерства юстиції України, державної виконавчої служби Автономної Республіки Крим, областей і міст Києва та Севастополя, державної виконавчої служби у районах, містах (містах обласного значення), районах у містах.

Перегляд судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами. Касаційне оскарження судових рішень у кримінальних справах

Відповідно до положень ст. 385 КПК єдиною касаційною інстанцією з перегляду кримінальних справ є Верховний Суд України та зокрема, його Судова палата у кримінальних справах і Військова колегія.

У касаційному порядку можуть бути перевірені:

- вироки, ухвали, постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції;
- вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку.

Касаційні скарги на вироки, ухвали, постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції, а також вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку, подаються до Верховного Суду України через суд, який постановив вирок чи виніс ухвалу або постанову, протягом одного місяця з моменту проголошення вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, — у той самий строк із моменту вручення йому копії вироку чи постанови.

Касаційні скарги мають право подати:

- засуджений, його законний представник і захисник — у частині, що стосується інтересів засудженого;
- виправданий, його законний представник і захисник — у частині мотивів і підстав виправдання;
- законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, щодо якого застосовано примусовий захід виховного характеру, — у частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
- законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу медичного характеру;
- обвинувачений, щодо якого справу закрито, його законний представник і захисник — у частині мотивів і підстав закриття справи;
- обвинувачений, щодо якого справа направлена на додаткове розслідування;
- цивільний відповідач чи позивач або їхні представники — у частині, що стосується вирішення позову;
- потерпілий і його представник — у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
- особа, щодо якої винесено окрему ухвалу (постанову) суду.

Касаційне подання має право подати прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції, чи прокурор, який затвердив обвинувальний висновок.

У касаційному порядку також можуть бути перевірені вироки та постанови районного (міського) суду, військових судів гарнізонів, ухвали апеляційного суду, постановлені щодо цих вироків і постанов.

Касаційні скарги на зазначені вироки чи ухвали подаються безпосередньо до Верховного Суду України протягом шести місяців з моменту набрання ними законної сили.

Ці касаційні скарги мають право подати:

- засуджений, його законний представник і захисник — у частині, що стосується інтересів засудженого;
- виправданий, його законний представник і захисник — у частині мотивів і підстав виправдання;
- позивач, відповідач або їхні представники — у частині, що стосується вирішення позову;
- потерпілий, його представник — у частині, що стосується інтересів потерпілого.

Касаційне подання на зазначені судові рішення має право подати прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції, а також Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівняні до них прокурори та їхні заступники в межах їхніх повноважень незалежно від участі в розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції.

До розгляду касаційну скаргу, подання на зазначені судові рішення призначає касаційний суд, про що повідомляються відповідні особи, які вправі подати заперечення на подання чи скаргу після ознайомлення зі скаргою чи поданням або подати власні подання, скарги про перегляд справи в касаційному порядку.

Касаційна скарга та подання за формою і змістом повинні відповідати вимогам, передбаченим законом. Подаються вони в друкованому вигляді. У касаційній скарзі, поданні зазначаються:

- назва суду, якому вони адресуються;
- особа, яка їх подає;
- судові рішення, на які подаються касаційна скарга чи подання, і назва суду, який їх постановив;
- вказівка на те, у чому полягає незаконність вироку, ухвали, та доводи на їх обґрунтування;
- прохання особи, яка подає касаційну скаргу чи подання;
- перелік документів, які додаються до касаційної скарги чи подання.

Касаційна скарга підписується особою, яка її подає, або її представником, у цьому разі до скарги долучаються довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо у справі немає документа про визнання даної особи представником.

До касаційної скарги додаються належним чином завірені копії судових рішень, які оскаржуються.

На ствердження або спростування доводів, викладених у касаційній скарзі або поданні, особи, що їх подали, мають право подати до касаційного суду документи, яких не було у справі, але ці матеріали не повинні отримуватися шляхом слідчих дій.

У заяві про необхідність долучення додаткових матеріалів повинно бути вказано, яким шляхом вони одержані та яке значення вони мають для вирішення справи.

Перегляд судових рішень, постановлених у кримінальних справах, що набрали законної сили в порядку виключного провадження

Згідно зі статтями 400-4, 400-9 КПК підставами для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, у порядку виключного провадження є:

- нововиявлені обставини;
- неправильне застосування кримінального закону та істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення.

Клопотання про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами можуть подавати прокуророві учасники процесу, а також інші особи, якщо таке право їм надано законом.

Подання про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається апеляційним чи касаційним судом.

Перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України

Постанову Вищого господарського суду України, відповідно до положень статей 111-14–111-16 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого апеляційного господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду, а також ухвалу Вищого господарського суду України про повернення

касаційної скарги (подання) мають право оскаржити до Верховного Суду України сторони у справі та Генеральний прокурор України.

Касаційна скарга, касаційне подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України подаються до Верховного Суду України не пізніше одного місяця з дня їх прийняття через Вищий господарський суд України. Згідно зі ст. 111-20 ГПК постанова Верховного Суду України є остаточною й оскарженню не підлягає.

Судові рішення господарського суду, що набрали законної сили, прийняті судом першої інстанції, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами за заявою сторони, поданням прокурора не пізніше двох місяців із дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду рішення, тим господарським судом, який прийняв ці судові рішення.

Практична робота «Порівняльний аналіз досудового і судового захисту прав споживачів»

Мета: встановити різницю між досудовим і судовим захистом прав споживачів.

Інструкції щодо виконання практичної роботи

Завдання. Порівняйте й оцініть досудовий і судовий захист прав споживачів, заповнюючи подану нижче таблицю:

Запитання	Досудовий захист	Судовий захист
1. Куди звертається споживач з вимогами щодо захисту своїх прав?		
2. Які документи необхідно оформити й подати для вирішення конфлікту?		
3. Який термін розгляду звернень?		
4. За який термін часу може вирішитися спір?		
5. Які подальші дії споживача у разі незадоволення його вимог?		

Запитання та завдання для обговорення

1. Що таке касаційна скарга і для чого вона потрібна?
2. Хто може оскаржити рішення суду в касаційному порядку?
3. Протягом якого часу подається касаційна скарга?
4. Зазначте, яким є порядок подання касаційної скарги.
5. Що повинно бути відображено в касаційній скарзі?

УРОК 33. Практична робота
«Екскурсія до господарського суду, адвокатури
або зустріч із працівниками суду»

Мета: ознайомитися з функціями місцевого господарського суду, адвокатури, а також видами юридичної допомоги, які вони надають; дотримуватись правил звернення до цих установ.

Обладнання: блокнот, ручка, перелік питань, на які необхідно отримати відповідь під час екскурсії.

ХІД РОБОТИ

I. Пригадайте такі поняття: *господарський суд, адвокатура, адвокат, адвокатська таємниця*

II. Під час екскурсії (зустрічі) ознайомтеся з роботою зазначених установ і дайте відповіді на подані запитання.

1. Повна назва установи.
2. Адреса, телефони.
3. Режим роботи.
4. Яка кількість спеціалістів працює?
5. Спеціалісти якого фаху працюють.
6. Види послуг, які можна отримати.
7. Основні види документів (нормативні, процесуальні), з якими працюють спеціалісти.
8. Які терміни підготовки і розгляду цивільних справ?
9. Як часто розглядаються справи щодо захисту прав споживачів?
10. Які справи розглядалися останнім часом, що стосуються захисту прав споживачів?

III. Зробіть висновки.

ТЕСТ

1. У разі незадоволення рішенням органів виконавчої влади із захисту прав споживачів на них можна подати:

- A. Заяву.
- Б. Скаргу.
- В. Позовну заяву.
- Г. Апеляційну скаргу.

2. За загальними правилами споживач має право на відшкодування шкоди протягом:

- A. Встановленого терміну придатності товару;
- Б. 2 тижнів.
- В. 5 років.
- Г. 6 місяців.

3. За якими цінами встановлюється вартість товару (роботи, послуг) у разі необхідності захисту прав споживачів?
- А. За цінами на момент розгляду справи.
 - Б. За цінами на момент накладання стягнення.
 - В. На момент придбання товарів (робіт, послуг).**
 - Г. За цінами минулого півріччя.
4. До якого суду споживач не може звернутися за захистом своїх прав?
- А. За місцем проживання батьків споживача.**
 - Б. За місцем виконання договору.
 - В. За місцем заподіяння шкоди.
 - Г. За місцем знаходження відповідача.
5. Який додатковий засіб захисту прав споживача може застосувати суд?
- А. Вибачення перед потерпілим.
 - Б. Попередження.
 - В. Відшкодування моральної шкоди.**
 - Г. Догану.
6. До компетенції яких органів влади не належить захист прав споживачів?
- А. Органи місцевого самоврядування.
 - Б. Суди.
 - В. Органи санепідемслужби.
 - Г. Верховна рада України.**
7. Щодо яких товарів (робіт, послуг) не може бути встановлена заборона реалізації:
- А. На які немає відповідних документів .
 - Б. Належно сертифіковані.**
 - В. Без зазначеного терміну придатності.
 - Г. Термін придатності яких минув.
8. Які засоби виміральної техніки не можуть бути опломбовані в разі порушення законодавства про захист прав споживачів?
- А. Несправні.**
 - Б. З правильними показниками.
 - В. З пошкодженим повірочним товаром.
 - Г. Без повірочного товару.
9. Вимоги до товару (роботи, послуги) щодо його безпеки для споживання встановлюються:
- А. Законами.
 - Б. Підзаконними актами.**
 - В. Рішенням суду.
 - Г. За домовленістю сторін.
10. Виконання якого обов'язку не можна вимагати від виробника?
- А. Забезпечення технічного обслуговування товару.
 - Б. Гарантійний ремонт товару.
 - В. Випуск запасних частин.
 - Г. Сплати рентних платежів.**

11. У якому документі не зазначається гарантійний термін на товар?

- А. Етикетці.
- Б. Паспорті на товар.
- В. Гарантійному талоні.
- Г. Документі, що посвідчує особу.

12. Протягом якого строку споживач може пред'явити вимоги продавцю на товар, гарантійний термін якого не встановлено?

- А. 3 роки.
- Б. 1 рік.
- В. 6 місяців.